

Barwy Preferencji Zawodowych

Narzędzie do pomiaru preferencji zawodowych

**Podręcznik testu – wersja dla uczniów
szkoły podstawowej klas IV–VI**

© Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kraków 2011
Wszelkie prawa zastrzeżone, kopiowanie, przedruk i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów bez zgody wydawcy zabronione

Recenzent: dr Władysława Maria Francuz, profesor oświaty

ISBN 978-83-7571-167-7

Koordynator merytoryczny: prof. nadzw. dr hab. Ewa Wysocka

Skład i łamanie: Maciej Koźbiał

Druk z materiałów dostarczonych przez zleceniodawcę:
Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o.

Podręcznik opracowany został w ramach projektu: „Opracowanie narzędzi diagno-
stycznych i materiałów metodycznych wspomagających proces rozpoznawania
predyspozycji i zainteresowań zawodowych uczniów” realizowanego przez Krakow-
ską Akademię im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

W ramach projektu przygotowane zostały także podręczniki z serii „Wybór zawodu”
dla doradców zawodowych i nauczycieli oraz dla dzieci i rodziców

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Anna Weysenhoff, Ewa Kruk-Krymula

Jacek Biłko, Marian Piekarski

Barwy Preferencji Zawodowych

Narzędzie do pomiaru preferencji zawodowych

**Podręcznik testu – wersja dla uczniów
szkoły podstawowej klas IV – VI**

Kraków 2011

Spis treści

Wprowadzenie	5
Wprowadzenie	6
1. Teoretyczne podstawy rozwoju zawodowego.....	8
1. 1. Wybrane koncepcje rozwoju zawodowego człowieka.....	8
1. 2. Rozwój zawodowy a edukacja w szkole podstawowej w klasach IV–VI.....	11
2. Wybrane metody badania aktywności uczniów w szkole podstawowej	14
3. Podstawy teoretyczne testu Barwy Preferencji Zawodowych	15
3. 1. Opis metodologiczny testu.....	15
3. 1. 1. Obszary aktywności.....	15
3. 1. 2. Barwa jako nośnik emocji.....	18
3. 2. Struktura testu.....	22
4. Psychometryczne właściwości Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ).....	24
4. 1. Informacje ogólne. Rozkłady wyników	24
4. 2. Rzetelność.....	28
4. 3. Trafność	29
4. 3. 1. Interkorelacje skali.....	29
4. 3. 2. Struktura czynnikowa TBPZ	32
4. 3. 3. Analiza różnic międzygrupowych	33
4. 4. Normalizacja	34
4. 5. Interpretacja wyników	37
5. Zastosowanie testu Barwy Preferencji Zawodowych.....	39
5. 1. Zasady posługiwania się testem	39
5. 2. Procedura wykonania testu.....	39
5. 2. 1. Instrukcja– wersja elektroniczna.....	40
5. 2. 2. Instrukcja– wersja papierowa.....	41
5. 3. Perspektywy zastosowania testu.....	43
6. Jakościowa interpretacja wyników testu.....	44
6. 1. Zagadnienia do analizy	44
6. 2. Analiza przypadków	45
6. 3. Rozmowa jako metoda uzupełniająca	49
Zakończenie.....	50
Bibliografia	51
Spis tabel.....	53
Klucz do Testu Barwy Preferencji Zawodowych.....	54
Wzór. Protokół do Testu Barwy Preferencji Zawodowych.....	55

Wprowadzenie

W poniższym opracowaniu przedstawiamy **test BPZ „Barwy Preferencji Zawodowych”**, jako metodę badania preferencji zawodowych w szkole podstawowej. Metoda ta jest *testem projekcyjnym*, który może być wykonywany przed doradcę zawodowego lub pedagogów przygotowanych do pełnienia jego funkcji w szkole oraz nauczycieli chcących pomóc dzieciom w kształtowaniu (bo jeszcze nie w wyborze) *osobowości zawodowej*. W tym wieku należy to rozumieć jako przygotowanie do umiejętności rozwijania zainteresowań i zdolności, dbania o swój rozwój osobisty (*kompetencje interpersonalne*), zaznaczenie potrzeby wyznaczania celów życiowych i próby ich realizacji.

Czas nauczenia w klasach IV–IV jest bardzo ważnym okresem „*próbowania różnych rzeczy*” i nabywania emocjonalnego stosunku do nich. Dlatego tak istotne jest, aby pomagać dzieciom w poznawaniu swoich możliwości, ograniczeń (*mocnych i słabych stron*); dostarczać jak największej ilości/liczby doświadczeń (*różnymi zmysłami*) po to, by w przyszłości wybór zawodu był optymalny. Rozwój dzieci w tym wieku nieodłącznie związany jest z pochwałami, zachętami do działania w różnych zakresach i na różnych polach. Jeśli dziecko wie, że „*jest w czymś dobre*” i o to warto dbać, bo „*to jest po coś*”, a co więcej, potrafi zwerbalizować ten cel, to jest wartość – kapitał życiowy, który wyznaczy mu drogę edukacyjną, zawodową, samorealizacyjną. *Sztuka motywowania* jest najważniejszą pochodnią prowadzącą do tego celu. Pokazujemy dziecku świat w różnych odsłonach i określamy, że warto „*coś robić*”, aby „*coś mieć*” i móc tym się cieszyć. Dobrze, jeśli rodzic jest wzorcem, na którym młody człowiek może oprzeć swoje dążenia. Wtedy jest łatwiej wiedzieć więcej o sobie samym i rozwijać to, co najlepsze. Czasami jednak to nauczyciel zostaje takim pozytywnym wzorem, zwłaszcza, jeśli umie pokazać dziecku, że ma potencjał, który warto rozwijać.

Tworząc nasz test, wierzyliśmy, że poznanie zainteresowań dziecka w taki naturalny sposób, kiedy spontanicznie maluje barwę pod danym stwierdzeniem z jakiejś dziedziny zawodowej, oddaje najlepiej to, co ma w sobie najcenniejszego. Jeśli wyniki testu pokażą dane zdolności, możemy zrobić tylko jedno: począwszy od rozmowy po wykonaniu testu, a wielokrotnie wzmacniając efekt potem, „*zarzyć ten ogień*”, umiejętnie motywować do działania – mimo, na pewno czasem pojawiających się niepowodzeń i utraty wiary we własne możliwości. Dziecko pozytywnie zachęcane do robienia czegoś, gdy widzi efekty swojej pracy w postaci pochwał, zadowolenia rodziców/nauczycieli, buduje takie poczucie bezpieczeństwa, które pozwoli mu przetrwać różne etapy w procesie wyborów i realizacji tych celów

Na gruncie szkolnym taką rolę pełnią wszyscy nauczyciele, wychowawcy, szeroko rozumiane środowisko szkolne, nie tylko na lekcjach, ale na zajęciach pozalekcyjnych (kółka zainteresowań), wycieczkach, działaniach wychowawczych (etos ucznia; wzorce kultury osobistej). Jeśli w szkole zatrudniony jest doradca zawodowy, pozwala to na zwielokrotnienie podejmowanych działań, jako że stanowisko to jest najlepiej przystosowane do w/w funkcji.

Niniejszym proponujemy doradcom zawodowym i pedagogom zapoznanie się z naszą metodą, która jest efektem pracy wynikającej z wieloletnich doświadczeń i zamiaru stworzenia nowej, ciekawej w swojej formie metody diagnostycznej (*test kolorów*), pozwalającej określić preferencje zawodowe już w młodszym wieku szkolnym. Test bada warstwę emocjonalną pre-

ferencji zawodowych. Nadaje się do stosowania go w szkole podstawowej. Test stanowi bazę do *rozmowy doradczej*, w której trzeba zinterpretować dokładnie wyniki, a najważniejsze kwestie rozwinąć, zadając pytania: „*Dlaczego, w jakim celu, w jaki sposób to zrealizujesz*”, itd. (temat ten szerzej opisany jest w Poradniku).

Jednocześnie zachęcamy i zapraszamy Państwa do zapoznania się z napisanym przez nas **Poradnikiem** oraz **Niezbędnikiem**, jako uzupełnienie wiedzy teoretycznej i praktycznej, co pomoże przeprowadzać badanie w bardziej profesjonalny, zgodny z założeniami sposób.

Polecamy test **Barwy Preferencji Zawodowych** wszystkim tym, którzy chcą w bardziej nowatorski, mniej konwencjonalny i przyjemny sposób dowiedzieć się czegoś o swoich wychowankach, by pomóc im wybrać najlepszą przyszłość.

1. Teoretyczne podstawy rozwoju zawodowego

1. 1. Wybrane koncepcje rozwoju zawodowego człowieka

Proces rozwoju zawodowego trwa całe życie. Jego ważną częścią jest zbudowanie mostu między marzeniami i pragnieniami a możliwościami wynikającymi z ograniczeń i wymagań środowiska, w którym jednostka żyje.

Niezależnie od podziałów i klasyfikacji teorii rozwoju zawodowego człowieka, oczywiste jest to, że jednostka przechodzi różne fazy: od wczesnego dzieciństwa, poprzez edukację, pracę, aż do stadium przejścia na emeryturę. Rozwój zawodowy jest wpisany w rozwój osobisty każdego człowieka i jest uwarunkowany wieloma różnorodnymi czynnikami: biologicznymi, psychologicznymi, ekonomicznymi i społecznymi. Wszystkie teorie rozwoju zawodowego starają się wytłumaczyć, dlaczego ludzie dokonują określonych wyborów zawodowych. Kazimierz Czarnecki rozwój zawodowy określa jako *„społecznie pożądaną proces przemian kierunkowych jednostki (ilościowych i jakościowych), które warunkują jej aktywny i społecznie oczekiwany udział w przekształcaniu oraz doskonaleniu siebie samego i poprzez to swojego otoczenia materialnego, społecznego i kulturowego”* (Czarnecki 1985; 65). Rozwój zawodowy jest jednym z najistotniejszych procesów jakie dokonują się w człowieku. Przebiega według określonych okresów rozwojowych. Czarnecki w rozwoju dzieci, młodzieży i dorosłych rozróżnia następujące okresy:

- preorientacji zawodowej dzieci;
- orientacji zawodowej młodzieży;
- uczenia się zawodu przez młodzież;
- kwalifikowanej pracy zawodowej dorosłych;
- reminiscencji zawodowej emerytów i rencistów.

Rozwój zawodowy w poszczególnych okresach podlega wsparciu i stymulacji za pomocą określonych zasad, form, metod i środków stosowanych wobec dzieci, młodzieży i dorosłych. Szkoły wraz z swoim procesem wychowania i kadrą pedagogiczną kierującą jego przebiegiem i są odpowiedzialne za pomoc w rozwoju zawodowym dzieci i młodzieży, a firmy i zakłady pracy za rozwój zawodowy pracujących tam ludzi dorosłych (Czarnecki K. 1985: 63).

Teorie wyborów zawodowych człowieka wywodzą się z różnych nurtów psychologicznych i obejmują różne zakresy poznania, doświadczenia i działania.

Zatem, istnieją teorie wyrastające z nurtu psychoanalitycznego i z i tzw. psychologii humanistycznej. Główny nacisk położony jest w nich na zależność między szeroko pojętą karierą zawodową a potrzebami jednostki. Wartością tych teorii jest także to, że *„wyjaśniają one powody podejmowanych przez ludzi określonych ról zawodowych”* (Paszowska 2002; 24). Odwołują się one do motywów determinujących określony styl życia (Adler 1990). Walorem tego typu koncepcji jest zwrócenie szczególnej uwagi na satysfakcję (lub jej brak) z podejmowania określonej aktywności zawodowej, a głównym zadaniem wydobyć tkwiących w jednostce możliwości i potraktowanie pracy jako składowej części samorealizacji. Innym walorem tego typu koncepcji jest uwzględnienie środowiskowego kontekstu wyboru zawodu, a szczególnie kon-

tekstu rodzinnego. Bardzo dużym ich atutem jest zwrócenie szczególnej uwagi na proces rozwoju człowieka. Teorie psychoanalityczne ujmują proces rozwoju człowieka w kontekście zmian wynikających z wyzwań faz rozwojowych. Aktywność zawodowa i szkolna oraz dokonywane wybory życiowe, a z naszej perspektywy, zawodowe, ujmowane są w kontekście fazy życiowej w jakiej człowiek się znalazł.

Teorie wyrastające z paradygmatów poznawczo – behawioralnego kładą nacisk na proces uczenia się. Wybory zawodowe nie są tu realizacją nieświadomych pragnień, ale są strukturą składającą się z nabytych zachowań. Różnice w obrębie tego paradygmatu są odzwierciedleniem zależności teorii behawioralnych i poznawczych. Pierwsze akcentują środowiskowy system kar i nagród oraz jego wpływ na karierę zawodową. Teorie poznawcze akcentują głównie zjawisko interpretacji i nadawania znaczenia sytuacji, w których znalazła się jednostka. Istotną kategorią z punktu widzenia koncepcji kognitywnych jest obraz siebie. Z jednej strony mamy przynależne danemu zawodowi działania, z drugiej są wartości preferowane przez jednostkę.

Duże znaczenie z punktu widzenia doradztwa zawodowego mają tzw. teorie czynnikowe. Pojęcie to jest raczej opisem metody niż paradygmatu. Teorie czynnikowe koncentrują się na tworzeniu zestawu cech przydatnych w danej profesji. Drugą składową jest tu pomiar natężenia cech osobowości. Dobry wybór to taki w którym istnieje zgodność cech i wymogów w kontekście ich przydatności w danym zawodzie. Znakomitym przykładem jest tutaj teoria Hollanda. Zostanie ona omówiona w dalszej części. Na bazie teorii czynnikowych powstała duża ilość metod pomiaru różnych kategorii z obszaru doradztwa zawodowego. Badają one zdolności, preferencje, zainteresowania itp.

Inną grupę stanowią teorie socjologiczne. Skupiają się one na „*środowiskowych i kulturowych determinantach kariery zawodowej*” (Paszowska *et al.* 2002; 24). Ważną rolę odgrywają tu koncepcje, które dokonują analizy i typologizacji dostępnych na rynku zawodów, a następnie przyporządkowują je do określonych wzorów zachowań indywidualnych.

Zważywszy na to, że są to dzieci i młodzież, stwierdzić należy, iż najbardziej optymalne dla doradcy szkolnego wydają się teorie rozwojowe. Cenne są tu zatem te, które zwracają uwagę nie tylko na wykrystalizowane preferencje, ale także na fazy i etapy je poprzedzające. Istotne jest tu zwracanie uwagi na eksperymentowanie z rolami w budowaniu dojrzałej tożsamości zawodowej. Drugą cechą, którą winny spełniać koncepcje przydatne doradcy szkolnemu jest ich względna ogólnikowość. Diagnoza preferencji zawodowych uczniów musi mieć charakter przybliżony. Wynika to z faktu, że młody człowiek powinien ukierunkowywać się na jakiś obszar aktywności zawodowych w taki sposób, by miał możliwość elastycznej zmiany wyborów. Wiąże się to z rozwojowym angażowaniem się w różne aktywności. Ostatecznym celem jest odnalezienie tej, która daje satysfakcję i spełnienie. Względna ogólnikowość modelu teoretycznego chroni młodego człowieka przed stygmatyzacją. Istotne jest bowiem, aby diagnoza uruchamiała aktywność ucznia, a nie stała się czynnikiem ograniczającym budowanie indywidualnej tożsamości zawodowej. Wiąże się z tym kolejny postulat dotyczący diagnozy prowadzonej/wykonywanej w szkole. Diagnoza powinna koncentrować się na predyspozycjach osobowościowych i środowisku przyszłej pracy zawodowej. Czas wyboru konkretnego zawodu pojawi się nieco później. Warto nadmienić, że w obecnym zmieniającym się świecie, sztywny wybór zawodu może mieć charakter dysfunkcyjny. Młody człowiek w oparciu o dia-

gnozę własnych preferencji i predyspozycji musi w elastyczny sposób reagować na zmienne wymogi rynku pracy, niejednokrotnie podejmując nowe wyzwania. Czasami wręcz zmuszony jest do kilkukrotnych zmian zawodu. To co powinno być tego bazą, to umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb i możliwości.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, proponujemy **wykorzystanie w pracy doradczej komplementarnych wobec siebie teorii**. Mimo iż wyrastają z różnych paradygmatów, mogą się wzajemnie dopełniać.

Do najbardziej znanych teorii rozwoju zawodowego należy teoria **Donalda Supera** oparta o koncepcje rozwoju osobistego. Wybór zawodu nie jest to pojedynczy akt decyzji zachodzący w pewnym okresie życia człowieka. Jest to proces przebiegający w czasie ciągłym i nieodwracalnym, jest to proces przewidywalny, dynamiczny i wspólny dla wszystkich jednostek. Istotne znaczenie ma także zjawisko identyfikacji z rodzicami lub opiekunami, których rola w rozwoju zawodowym zwiększa się wraz z rozwojem jednostki. Obszar zawodowy, jaki wybiera młody człowiek, jest zależny od jego zainteresowań i potrzeb, ale również duży wpływ na to ma identyfikacja z modelami i wzorcami zawodowymi rodziców lub opiekunów. Super podkreślił w swojej teorii znaczenie trzech czynników wpływających na rozwój zawodowy człowieka: czynnika roli, czynników osobistych i czynników sytuacyjnych. Czynnikiem roli, który wiąże się z pojęciem „ja” i z przyjęciem określonej roli zawodowej najczęściej rodziców i opiekunów. Pojęcie „ja” jest jednym z ważnych czynników w przyjęciu określonej roli zawodowej. Czynniki osobiste to uzdolnienia, zainteresowania, wartości, postawy i cała osobowość człowieka. Czynniki sytuacyjne to takie, które wyrażają położenie społeczno-ekonomiczne rodziców, przekonania religijne, atmosferę domową, postawę rodziców wobec dziecka, jego nauki i zawodu oraz ogólną sytuację ekonomiczną kraju (Czerwińska-Jasiewicz 1991; 35).

Super stworzył także własny podział na stadia życia zawodowego, które nazwał następująco:

1. Stadium rośnięcia (od urodzenia do 14 roku życia). Początkowo dominują potrzeby człowieka oraz fantazje, znaczenie zaś zainteresowań i zdolności wzrasta wraz z miarą uspołecznienia się dziecka i nabywania doświadczeń. Jest to okres początków formowania się i rozwoju struktury „ja”.
2. Stadium eksploracji (15–24 rok życia). Jest to okres badania samego siebie i wypróbowania różnych ról zawodowych.
3. Stadium stabilizacji (25–44 rok życia). W tym stadium człowiek, który znalazł odpowiednie dla siebie pole pracy zawodowej, usiłuje się na tym polu ustalić. Czasami we wczesnym okresie tego stadium jednostka podejmuje zmiany pracy.
4. Stadium zachowania status quo (45–64 rok życia). W tym stadium jednostka czyni starania o utrzymanie swego ustabilizowanego miejsca w świecie pracy;
5. Stadium schyłkowe (od 65 roku). W tym stadium powstają nowe role w związku z przechodzeniem z pozycji czynnego uczestnika procesu pracy w pozycję

Z punktu widzenia praktyki doradczej potraktowanie wyboru zawodu nie jako jednorazowego aktu decyzyjnego, lecz jako procesu w czasie całej edukacji, pozwala na zastosowanie

wobec dzieci i młodzieży takich oddziaływań wychowawczo–doradczych, które zwiększają trafność decyzji zarówno edukacyjnych, jak i zawodowych (Wołk 2009; 27).

Spośród teorii rozwojowych na uwagę zasługuje teoria **Eli Ginzberga**, która zakłada, że istotne znaczenie dla tożsamości zawodowej mają początkowe stadia rozwoju człowieka. Ginzberg twierdzi, że właśnie wtedy uczeń w dokonywanych wyborach powinien otrzymać wsparcie doradcy zawodowego. Wyróżnił trzy podstawowe stadia rozwojowe:

1. stadium fantazji – trwa do 11 roku życia i charakteryzuje się wykorzystywaniem ról zawodowych w zabawie;
2. stadium próby – trwa pomiędzy 11 a 17 rokiem życia i cechuje go żywe zainteresowanie możliwościami i zdolnościami zawodowymi;
3. stadium realizmu – rozpoczyna się od 17 roku życia i następują wtedy próby dokonywania wyboru zawodu.

Zdaniem Ginzberga, aby uniknąć przyszłych problemów z brakiem satysfakcji w wyborach zawodowych i innych trudności z karierą zawodową młodych ludzi potrzebna jest „praca profilaktyczna” doradcy zawodowego z uczniem. W tym celu sformułował ciągle aktualne tezy dla poradnictwa zawodowego w edukacji (Paszowska 2003).

Z punktu widzenia praktyki szkolnego doradcy zawodowego, godną polecenia jest teoria **Erika Eriksona**. Zdaniem tego psychologa, człowiek rozwija się przechodząc przez kolejne fazy. Każdej towarzyszy kryzys i określone zadania rozwojowe. Kolejne rozwiązania kryzysów owocują kompetencjami osobowości, zwanymi przez Eriksona (1980) cnotami. Są to umiejętności, które stanowią trwałe wyposażenie jednostki w radzeniu sobie z wyzwaniami egzystencji. Negatywne uporanie się z wyzwaniem danej fazy ma dla jednostki niekorzystne konsekwencje. Znajomość potrzeb i wyzwań każdej fazy, począwszy od okresu niemowlęctwa, poprzez dzieciństwo do dorosłości i dojrzałości, optymalizuje proces rozwoju i samorealizacji człowieka.

Podsumowując przedstawione teorie rozwoju zawodowego, można stwierdzić, że wszystkie próbują wyjaśnić zachowania zawodowe człowieka, jego rozwój osobisty i zawodowy. Akcentują znaczenie czynników wewnętrznych i zewnętrznych decydujących o trafnym wyborze zawodowym oraz traktują rozwój zawodowy człowieka jako proces przebiegający w dłuższym przedziale czasu, który uwzględnia wiele zmian ilościowych i jakościowych zachodzących w jednostce.

1. 2. Rozwój zawodowy a edukacja w szkole podstawowej w klasach IV–VI

Uwzględniając procesy psychologiczne specyficzne dla wieku, orientacja i poradnictwo zawodowe dla dzieci i młodzieży uczącej się w systemie szkolnym powinna obejmować cztery etapy:

1. **Etap I** – orientacja zawodowa dzieci w klasach 1 – 3; obejmuje poznanie pracy w wybranych zawodach w ramach kształcenia zintegrowanego. Szkoła i nauczyciele

kształtują właściwe postawy dziecka wobec pracy ludzkiej, zapoznają z różnorodnymi zawodami, szczególnie tymi z najbliższego otoczenia dziecka i zawodami ich rodziców i najbliższej rodziny.

2. **Etap II** – orientacja zawodowa dzieci w klasach 4 – 6 polega na wstępnej analizie znaczenia pracy w życiu osobistym człowieka i w życiu całych społeczeństw oraz organizacji pracy i jej efektów na przestrzeni czasu. Podczas lekcji przedmiotowych dzieci wstępnie poznają i oceniają różne cechy, własne możliwości i preferencje potrzebne do wyboru kolejnego etapu kształcenia, jakim jest gimnazjum, a zwłaszcza gimnazjum z klasami profilowanymi.
3. **Etap III** – poradnictwo zawodowe decyzyjne w gimnazjum, w oparciu o programy nauczania, opisy zawodów, klasyfikacje zawodów, teczki zawodów i literaturę z zakresu poradnictwa zawodowego, uczy młodzież podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych, poznawania siebie, własnych uzdolnień i zainteresowań prowadzących do świadomego wyboru zawodu. Uczniowie poznają zawody i otrzymują informację edukacyjno-zawodową potrzebną do wyboru szkoły ponadgimnazjalnej: ogólnokształcącej lub zawodowej.
4. **Etap IV** – poradnictwo zawodowe obserwacyjno – decyzyjne w szkole ponadgimnazjalnej obok uczenia umiejętności określania własnych predyspozycji, cech osobowościowych ma za zadanie kształtowanie umiejętności studiowania i wybierania ofert pracy, prezentowania swoich kwalifikacji i możliwości, stałej gotowości do podnoszenia swojej wiedzy i doskonalenia umiejętności. Szkoła ponadgimnazjalna przygotowuje do świadomego, trafnego wyboru studiów wyższych oraz do wejścia na rynek pracy i do nowej roli pracownika.

Zgodnie z powyższą klasyfikacją, rozwój zawodowy w tym wieku opiera się na rozwijaniu kompetencji poznawczych, dotyczących głównie ogólnej typologii zawodów i ich cech charakterystycznych. Nauczanie i przygotowywanie do przyszłych decyzji ma tu charakter wprowadzający; nie może ukierunkowywać uczniów w stronę konkretnych wyborów. Jednak orientacja zawodowa w takim wymiarze jest bardzo istotna ze względu na funkcję przygotowawczą do odpowiedzialnych decyzji w przyszłości. Jeśli uczeń będzie znał różne zawody i wiedział, że aby je móc wykonywać, trzeba zdobyć określone kwalifikacje, świadomość ta ułatwi mu tzw. „start”. Trzeba pamiętać, uczeń kończący szkołę podstawową, trzy lata później musi podjąć bardzo ważną decyzję, nierzadko kluczową decyzję o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej.

Oprócz zdobywania i przekazywania informacji o zawodach (co nadal przekazywane jest często w formie gier i zabaw), najistotniejszą kwestią dotyczącą rozwoju zawodowego w starszych klasach szkoły podstawowej jest **rozwijanie zainteresowań uczniów**. Przeciętny czwartoklasista już zwykle (a szóstoklasista już często) wie, co „wychodzi mu dobrze”, a czego po prostu „nie lubi”. Często uczęszcza na różnego rodzaju zajęcia pozalekcyjne, nie tylko te przedmiotowe, ale również tematyczne, w trakcie których próbuje różnych czynności. Edukacja

w tym wieku musi już akcentować fakt, że „każdy musi coś robić” i że warto się do tego przygotowywać od najmłodszych lat, próbując różnych aktywności.

Bardzo istotną rolę pełni tu środowisko, w którym wychowuje się młody człowiek: przede wszystkim najbliższa rodzina, a zaraz za nią środowisko szkolne i grupa rówieśnicza (której wpływ coraz bardziej rośnie). Nadal ważnym wzorcem dla ucznia jest „Pani wychowawczynie” i pozostali nauczyciele, którzy w mniejszym lub większym stopniu potrafią rozbudzić rodzące się coraz bardziej świadomie zainteresowania uczniów.

Rola rodziców jest w tym zakresie nieoceniona: to najczęściej rodzice zapisują dziecko na „jakieś zajęcia”: ruchowe, sportowe, taneczne, plastyczne, muzyczne, językowe, itd. A dziecko uczęszcza na nie albo chętnie – zgodnie ze swoimi preferencjami albo uczestnictwo to ogranicza się wyłącznie do funkcji poznawczej. Rodzic może być też sam wzorcem do naśladowania w codziennych czynnościach i ewentualnie związanych z pracą zawodową; niektórzy uczniowie mają okazję oglądać pracę rodziców na co dzień i wyciągać wstępne wnioski na przyszłość.

Pragniemy Państwu polecić pozostałe części naszej pracy, które w szerszy sposób omawiają ten temat, mianowicie Poradnik i Niezbędnik.

2. Wybrane metody badania aktywności uczniów w szkole podstawowej

Aktywność dziecka we wczesnym wieku szkolnym ma charakter niespecyficzny z punktu widzenia przyszłych wyborów zawodowych. Badanie dzieci koncentruje się głównie na funkcjonowaniu szkolnym. Stąd główny nacisk w diagnozie położony jest na rozwój psychiczny i intelektualny. W badaniach powszechnie używany jest test Wechslera (1981). Zainteresowania i ewentualne predyspozycje diagnozowane są w sposób pośredni. Wynika to z faktu dużej zmienności zainteresowań w tym wieku (Wołoszynowa 1977). Metodą badań są powszechnie stosowane różne formy rysunku (Hornowski 1970). W badaniach dzieci najefektywniejszą metodą jest obserwacja. Może być ona zastosowana do oceny zachowań w warunkach standardowych oraz w środowisku naturalnym (Anastasi 1999). Powszechnie mają różnego rodzaju skale diagnozujące formy aktywności dzieci. Interesującą z tego punktu widzenia jest wystandaryzowany kwestionariusz skierowany do rodziców (Zazzo 1974; 684–781). Bada on rozwój psychospołeczny dziecka. Istotnym diagnozowanym wymiarem są zainteresowania. Powyższą metodę można traktować wprost i na jej podstawie wnioskować o aktywności dzieci. Można również wykorzystać ją jako model do tworzenia skal ukierunkowanych na obszary aktywności dzieci. Generalnie skale mogą mieć charakter kwestionariusza (do wypełniania przez dzieci i dorosłych) oraz przybierać formy skal obserwacyjnych. Należy również wspomnieć o technikach wywiadu psychologicznego. „Wywiad dostarcza głównie dwojakiego rodzaju informacji. Po pierwsze, stwarza możliwość bezpośredniego zaobserwowania dość ograniczonej próbki zachowania, zademonstrowanego przez badanego w samej sytuacji wywiadu. Można więc zarejestrować sposób mówienia, język, postawę i sposób reagowania na nieznaną osobę. Po drugie – i być może jest to ważniejsze – funkcją wywiadu jest wydobycie danych biograficznych. To, co jednostka robiła w przeszłości, może być dobrą wskazówką odnośnie do tego, co będzie robiła w przyszłości, szczególnie wówczas, gdy w interpretacji uwzględni się okoliczności towarzyszące działaniu i komentarze badanego do własnych zachowań. Wywiad powinien dotyczyć nie tylko zdarzeń z życia jednostki, lecz także sposobu, w jaki je ona spostrzega i ocenia” (Anastasi 1999; 587). W badaniach aktywności dzieci często stosuje się analizę rysunku. Ma ona zastosowanie do diagnozy rozwoju intelektualnego. Popularną metodą jest tu Test Goodenough-Harrisa (Oster 1999). Wyniki korelują z IQ Wechslera. Testy rysunkowe mają walor głównie kliniczny. W doradztwie ich rola może być jedynie pomocnicza. W wieku wczesnoszkolnym traktowanie doradztwa zawodowego jako autonomicznej dziedziny wydaje się nieuprawnione. Jednak zapoznavanie dzieci z różnorodnością ról społecznych, wykonywania zawodów *zgodnie z sobą* w dzisiejszych czasach stało się wyzwaniem czasów. Praktyka autorów testu wskazuje na brak narzędzi z zakresu szeroko pojętej orientacji zawodowej dla dzieci. Ważne jest dziś uświadamianie, że cały czas uczymy się po to, żeby zdobyć zawód i pracować w wybranej przez siebie dziedzinie. Brak jest narzędzi badających preferencje zawodowe w szkole podstawowej. Skonstruowane BPZ uzupełnia tę lukę. Układanie barw ma znamiona aktu tworzenia i może stymulować wzrost motywacji do aktywności w ogóle, zaznaczając przyszłe zainteresowanie pracą.

3. Podstawy teoretyczne testu Barwy Preferencji Zawodowych

3. 1. Opis metodologiczny testu

Test Barwy Preferencji Zawodowych (TBPZ) jest narzędziem diagnostycznym o cechach projekcyjnych, będącym *punktem wyjścia* i podstawą do **rozmowy** ucznia z badającym. Jest oparty na próbie obiektywizacji pomiaru zachowań emocjonalnych mierzonych subiektywnym stosunkiem do barw. Test posługuje się następującymi barwami:

- czerwoną,
- żółtą,
- zieloną,
- niebieską,
- czarną
- białą

Wybrano kolory najbardziej popularne, spotykane na co dzień, jednocześnie o zróżnicowanym walorze: dwa ciepłe (czerwony i żółty), dwa zimne (zielony i niebieski) oraz dwa kolory tzw. achromatyczne (czarny i biały) (Weysenhoff 1991; 58).

Kolor, (zabarwienie) nadaje czemuś lub komuś znaczenie. Może wyrażać charakter emocjonalny człowieka. Wywołuje wrażenie psychiczne w mózgu, gdy oko odbiera promieniowanie elektromagnetyczne z widzialnej części fal świetlnych (Mietzel 1999; 67).

Koncepcję narzędzia TBPZ wyznaczają dwa nurty. Pierwszy dotyczy znaczenia koloru jako przekąźnika emocji. Drugi wiąże się z wyborem kategorii zawodowej. Istotne jest założenie, stanowiące pomost między obszarami aktywności zawodowej a procesem wartościowania, które oparte jest na nadawaniu wyborom emocjonalnego znaczenia.

3. 1. 1. Obszary aktywności

Preferencje zawodowe to emocjonalne nastawienie wobec pewnych obszarów aktywności zawodowej wyrażone poszukiwaniem i utrwalaniem takiego typu zachowań, które zaspokajając potrzeby samorealizacji dawałoby jednostce poczucie satysfakcji i spełnienia, a wyrażone świadomym lub nieświadomym stylem działania i myślenia (Nowacki et al. 2000; 205). Preferencje zawodowe mają wymiar przede wszystkim emocjonalny, nie zawsze są uświadomione i dające się zwerbalizować. Są specyficznym stylem działania, myślenia, wartościowania. Podlegają w ciągu życia rozwojowi. W młodszym wieku charakteryzują się zabawą, potem są coraz bardziej złożone, skonkretyzowane. Preferencje zawodowe nie są tożsame z predyspozycjami zawodowymi. Te ostatnie stanowią wrodzone właściwości, podlegające rozwojowi, warunkujące pomyślne rozwiązanie zadań zawodowych (tamże; 205). Nastawienie emocjonalne i pewien specyficzny styl myślenia są warunkiem koniecznym (aczkolwiek niewystarczającym) do rozwiązywania zadań zawodowych.

Metoda, którą proponujemy wyrasta z tradycji psychologii świadomości z uwzględnieniem podejścia fenomenologicznego (Oleś; 1991). Przynależą tu rozmaite sfery samowiedzy, wspomnienia, marzenia oraz antycypacje różnych zachowań. TBPZ nawiązuje do wspomnianych powyżej teorii. Poprzez wskazania kolorów dziecko wyobraża sobie własną aktywność i poddaje ją wartościowaniu. W przypadku TBPZ odnosi się to do sfery zawodowej. Każde bowiem wartościowanie posiada konotacje afektywne (Oleś; 1992).

Jednostka antycypując własną aktywność nadaje kategorii zawodowej znaczenie emocjonalne, za pomocą barwy. Na strukturę testu składają się następujące przesłanki:

1. Diagnoza ma charakter samopoznania, inicjującego proces zmian wewnętrznych. Jest formą dialogu wyzwalamącego te zmiany. Nakłania jednostkę do poszukiwania nowych doświadczeń lub reinterpretacji doświadczeń dotychczasowych.
2. Diagnoza unika wąskiego przypisywania jednostki do określonych zawodów, co pozbawiłoby ją twórczego i rozwojowego eksperymentowania.
3. Diagnoza jest wstępem do rozmów doradczych służących tworzeniu dojrzałej ścieżki rozwoju zawodowego.
4. Badanie jest na tyle proste by wykonać je mógł szkolny doradca/nauczyciel nie koniecznie będący psychologiem.
5. Ilość ujętych w teście kategorii zawodowych wyczerpuje aktywności zawodowe, równocześnie prezentując odpowiedni ich poziom ogólności.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu podłożem utworzenia kategorii zawodowych TBPZ są:

- Teoria J. Hollanda (Paszowska-Rogacz 2002; 41), którego sześć typów osobowości zawodowej posłużyło za punkt wyjścia do tworzenia kategorii zawodowych. Holland wyróżnił następujące typy: realistyczny, badawczy, artystyczny, społeczny, przedsiębiorczy, konwencjonalny. W ujęciu Hollanda są one modelami osobowości i mają charakter stałej struktury. Szerzej o tym napisaliśmy w **Poradniku**.
- Poglądy A. Roe, które odwołują się do emocjonalnego wartościowania zawodów, będącego realizacją potrzeb (Paszowska-Rogacz A., 2003; 64).

Roe wyróżniła następujące grupy zawodów:

- *Usługi* (świadczony innym ludziom.) W obrębie tej grupy znalazły się zawody związane z doradztwem, opieką społeczną, ochroną zdrowia.
- *Biznes* (kontakty gospodarcze typu twarzą w twarz). Praca wykonywana w ramach tej grupy wiąże się z przekonywaniem innych, na przykład do zakupu towaru lub usługi.
- *Organizacja* (w przemyśle, handlu lub administracji). Relacje międzyludzkie mają w tej grupie charakter formalny.

- *Technologia* (zawody techniczne, produkcja, remont, transport). W tej grupie relacje interpersonalne odgrywają drugorzędą rolę, a pracownicy mają przede wszystkim kontakt z przedmiotami.
- *Natura* (zawody wykonywane na wolnym powietrzu, takie jak rolnictwo, leśnictwo, górnictwo, rybołówstwo), bardziej istotna od dobrych relacji z innymi ludźmi jest znajomość technologii.
- *Nauka* (teoria i zastosowania naukowe). W obrębie tej grupy istnieje duża różnorodność, w zależności od rodzaju uprawianej dziedziny naukowej (jak na przykład fizyka teoretyczna i antropologia), w zależności od nasycenia kontaktów z innymi ludźmi.
- *Kultura* (dbałość o zachowanie szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego). Do tej grupy należą zawody zaliczane do dziedzin np. edukacji, jurysdykcji, dziennikarstwa, polityki, językoznawstwa.
- *Sztuka i rozrywka* (aktywna twórczość artystyczna). Wykonywanie zawodów w tej grupie wiąże się z posiadaniem specjalnych umiejętności i talentów.

Powyższa teoria koresponduje z przyjętym w TBPZ ujęciem wartościowania emocjonalnego. W teście nie koncentrujemy się na konkretnych zawodach, ale na intersubiektywnie rozumianym typie aktywności zawodowej na **stworzeniu klimatu** do dialogu doradczego. Celem badania jest własne poznanie inicjujące proces zmian wewnętrznych, zwiększające motywację do rozwoju młodego człowieka. Test nie zawiera podziału na zawody o wysokim czy niskim prestiżu. Przyjęte definicje kategorii zawodowych starają się ujmować łącznie te formy aktywności, które są nasycone wysokim społecznym uznaniem, jak i te przynależne niższemu statusowi. TBPZ pozostaje na poziomie ogólności zważywszy, że metoda jest adresowana do dzieci. Po konsultacjach w gronie doradców zawodowych ustalono pięć kategorii zawodowych:

1. *Nauka* Jest to obszar działań ukierunkowany na rozwiązywanie problemów intelektualnych. Wiąże się z systematyzowaniem i rozwijaniem wiedzy. Wymaga konfrontacji z abstrakcjami i skomplikowanymi problemami. Wyzwaniem tego obszaru jest rozumienie i wyjaśnianie zjawisk otaczającej rzeczywistości. Może to być rzeczywistość społeczna, fizyczna biologiczna itp. Styl działania naukowego charakteryzuje się ciekawością poznawczą, krytycyzmem i koncentracją na działaniach abstrakcyjnych. Dominuje tu wierność wobec faktów i zasad obowiązujących w świecie.

2. *Przyroda* Jest to sfera aktywności zawodowej nierozdzielnie połączona z przyrodą. Odnosi się do roślin, zwierząt i środowiska naturalnego. Wymaga ciągłego kontaktu z tym, co żywe, a więc ze światem roślin i zwierząt. Niezbędne są w niej zdolności do dostrzegania i rozwiązywania problemów odnoszących się do natury. Styl ukierunkowania na sferę przyrody wyraża się w umiejętnościach obserwowania organizmów żywych, zajmowania się nimi i co charakterystyczne, troską o nie.

3. *Artystyczno-twórcza*. Ten obszar działalności zawodowej powiązany jest z wyobraźnią. Wyraża się w tworzeniu i kreatywności. Dotyczy to pomysłów, idei, zachowań itp. Zakłada niestandardowe podejście do rzeczywistości. Nie ma w nim miejsca na dział-

ność stereotypową. Styl ukierunkowany na sferę artystyczno twórczą wyraża się dążeniem do zajmowania się sztuką, muzyką, literaturą itp. Typowe jest tworzenie nowych pomysłów i idei. Charakterystyczne dla niego jest kreatywność, oryginalność i działania nieszablonywe.

4. *Techniczno-manualna*. Sfera ta techniczno manualna zakłada zainteresowanie urządzeniami i przedmiotami technicznymi. Kluczowy jest tu kontakt ze „światem rzeczy”. Wyraża się budowaniem, naprawianiem i instalowaniem. Wymaga umiejętności posługiwania się zdobyczami techniki. Niezbędne są podstawowe umiejętności orientacji przestrzennej i przewidywania konsekwencji zmian dokonujących się w czasie i przestrzeni. Wymagane są elementarne zdolności manualne i mechaniczne. Ten typ charakteryzuje podejście praktyczne do wyzwań rzeczywistości.

5. *Praca z ludźmi*. Najważniejsze jest kontaktowanie się z innymi ludźmi. Niezbędne są umiejętności porozumiewania się i rozumienia tak ludzi, jak i zjawisk społecznych. Istotne znaczenie ma dar postępowania z innymi (opiekowanie się, wspieranie, pomaganie). Styl ukierunkowany na ludzi odznacza się sprawnym poruszaniem się w świecie słów, emocji i idei. Niezbędne są tu cechy wymagające rozumienia innych i empatii, emocjonalny stosunek do problemów innych, poszukiwaniem kontaktu, a nawet wielkoduszność.

3. 1. 2. Barwa jako nośnik emocji

Używanie kolorów należy do najstarszych, najbardziej spontanicznych działań człowieka. Kolory odzwierciedlają otaczający człowieka świat. Kolor jako nośnik emocji jest jednocześnie czynnikiem aktywizującym procesy motywacyjne. Nadawanie emocjonalnego znaczenia poszczególnym obszarom doświadczenia wewnętrznego często ma charakter wymykający się werbalizacji. Przesłanką wyboru kolorów jako nośnika emocji jest natura procesu wartościowania.

U wielu badaczy barwa służy do diagnozy emocjonalnego nastawienia i zaangażowania w specyficzną aktywność. Słowo „specyficzna” odnosi się do wielu powszechnych i typowych wśród ludzi zachowań. Jest to zabawa, nauka czy inne dokonywane na co dzień wybory, traktowane jako zachowania będące archetypem aktywności zawodowej. Oprócz niespecyficznych wątków sytuacji badawczej samo badanie testem BPZ dotyka sfery motywacyjnej i wyzwala emocje. Przyjęliśmy rozwiązanie, które spełnia ten postulat.

Wykorzystując w badaniu mechanizm projekcji, można dotrzeć do autentycznych motywów i potrzeb ucznia, a nie do tego, co uważa, że powinien deklarować ze względu na zasłyszane przekonania lub uwewnętrznione oczekiwania innych osób, np. rodziców. Badanie „kolorami” pozwala uchwycić różne aspekty procesu wartościowania poszczególnych dziedzin aktywności zawodowej. Badany może fascynować się jakąś dziedziną, a jednocześnie odczuwać w związku z nią dyskomfort (np. lubi naukę, ale źle postrzega szkołę jako instytucję). Pewne układy kolorów (np. dwa preferowane i jeden odrzucany) mogą sugerować podobne zawrota. W efekcie ustosunkowania się do barw uczeń uzyskuje pełniejszy obraz własnego doświadczenia. Podobnie sytuacja może wyglądać w przypadku uczniów realizujących tzw. „de-

legacje rodzinne” i konkretne wskazania zawodowe rodziców. Różnica w deklarowanych zainteresowaniach, a tym, co wynika z wyborów barw jest doskonałą okazją do rozmowy i poszukiwania autentycznych motywów. Należy jednak pamiętać, że badający testem BPZ musi *podążać* za badanym i uwzględnić interakcyjny charakter procesu doradzania.

Test BPZ wykorzystuje zjawisko projekcji. Technika projekcji jest jedną z częściej stosowanych w psychologii. Posiada długą tradycję, bywa też rozmaicie rozumiana. Popek rozumie projekcję jako przeniesienie czegoś z wnętrza psychiki na zewnątrz, czyli uzewnętrznienie cech przedmiotowych poprzez jakiś rodzaj zachowania się (Popek 2008; 111–112). Projekcja w tym znaczeniu zbliżona jest do ekspresji swobodnej lub inaczej ekspresji naturalnej. Polega ona na spontanicznym i nieintencjonalnym uzewnętrznieniu, wyrażaniu treści psychicznych w formach symbolicznych lub w przedmiotach fizycznych np. ruch, rysowanie, konstruowanie itp. Przy uwzględnieniu powyższych rozważań należy stwierdzić, że kolor ma szczególny charakter i może być wykorzystywany jako symbol, na który rzutowane są emocje. Zdaniem Popka, projekcja w zjawiskach barwy ma dwa znaczenia i dotyczy dwóch procesów. Po pierwsze jest to „kreowanie swojego świata w wytworze plastycznym” (tamże; 123). Po wtóre wtedy, gdy mamy do czynienia z percepcją zjawisk barwnych, której częścią jest preferencyjny wybór koloru. Zachodzi wówczas zjawisko rzutowania własnych stanów emocjonalnych na obiekt bądź elementy tego obiektu (wybór przez akceptację bądź negację). Tym obiektem, któremu osoba odbierająca przypisuje określone wartości, może być zestaw kolorów w postaci układanki barwnej, czyli test (tamże; 123). Wykorzystaliśmy w metodzie BPZ kolory, by poprzez mechanizm projekcji mogło być odczytywane emocjonalne nastawienie do różnych dziedzin aktywności zawodowej.

Komponent emocjonalny wartościowania badany jest za pomocą barwy, wykorzystywanej jako nośnik emocji. Uczeń wybiera kolory, którymi rekonstruuje poprzez emocje indywidualne zachowania. Upodobania kolorystyczne wyrażają subiektywne właściwości jednostki, jej doświadczenie indywidualne (edukację i rozwój) oraz wpływy geograficzno-kulturowe. Istnieją dyskusje na temat tego czy barwa w sposób obiektywny wyraża emocje, czy też upodobania mają charakter obiektywny ponadczasowy, czy są pochodną subiektywnych doświadczeń. Jednym z modeli wyjaśniających jest *teoria pola* K. Levina (1967). Zgodnie z nią szeroko pojęte zachowanie jest wypadkową wewnętrznych motywów jednostki i tego, co wynika z kontekstu sytuacyjnego, kulturowego i społecznego. Idąc tym tokiem myślenia można przyjąć, że znaczenie, jakie jednostka nadaje barwie wynika z interakcji indywidualnych doświadczeń i szerszego kontekstu ponadindywidualnego. Teorie i badania podążające w tych kierunkach dopełniają się i stanowią bogactwo podejść do funkcjonowania jednostki, są więc kompatybilne i nie muszą się wykluczać. Przedstawicielem podejścia, gdzie przyjmuje się, że symbol ma wiele wymiarów i jest strukturą złożoną z warstw indywidualnych i zbiorowych jest **Riceur** (1975), który scharakteryzował kolory następująco:

1. Białą

- szukanie prawdy o sobie, poszukiwanie tożsamości, poszukiwanie nowych idei,
- osamotnienie, izolację od innych egocentryzm, wyobcowanie,
- przenikliwość, nonkonformizm, indywidualizm,
- duchowość, dziewiczość, nicość.

2. Szary:
  - poczucie kompetencji, mądrość,
  - depresja, niezaangażowanie, brak samoakceptacji,
  - ostrożność, umiar w zachowaniu, pasywność,
  - ubóstwo, rozważa, pokuta, logika.
3. Żółty:
  - aktywność poznawcza, oświecenie, twórczość, intelektualna bystrość,
  - spontaniczność, ufność, ekspresję, emocjonalną żywość,
  - towarzyskość, empatia, aktywność społeczna,
  - boskość, moc, sława, podtrzymywanie życia, zazdrość.
4. Pomarańczowy:
  - praca zespołowa, uporządkowanie, produktywność, kompetencje,
  - impulsywność, niecierpliwość, aktywność emocjonalna, energia,
  - ambicja i duma, wysokie aspiracje, konsekwencje w dążeniu do celu, silna potrzeba samorealizacji,
  - radość, władzę, pychę.
5. Czerwony:
  - uzdolnienia ogólne, krytycyzm, subiektywizm,
  - witalność, gwałtowność, zmienność, impulsywność, agresywność,
  - odwaga, silna wola, zmienność, pobudzenia, wyrażający gwałtowność, emocjonalne pobudzenie, aktywność w działaniu,
  - ogień, namiętność, rewolucję, ekspansję, seksualizm.
6. Fioletowy:
  - sprawne myślenie i intuicja, badawcze podejście do świata,
  - łagodna uczuciowość, wrażliwość, znoszenie poczucia winy, trudności w emocjonalnym przystosowaniu, melancholia,
  - władczość i szlachetność, rozwój uczuć wyższych, niezdecydowanie, skłonność do pasji,
  - godność, wyniosłość, niekonwencjonalność, duchowość, magiczność.
7. Różowy:
  - rozwój umysłowy, dziecinność, konformizm,
  - empatia, współczucie, życzliwość, lękliwość, opiekuńczość, koncentracja na sobie,
  - kobiecość, zależność od innych, troskliwość,
  - przyjaźń, wrażliwość, wsparcie.
8. Brązowy:
  - wiedza, dążenie do rozwoju umysłowego,
  - potrzeba wewnętrznej stabilizacji i bezpieczeństwa, niepokój, zahamowanie emocjonalne, samotność, lęk przed zmysłowością i miłością,
  - niskie poczucie godności, niedowartościowanie, solidność, wyciszona witalność,
  - oszczędność, surowość, samotność.
9. Granatowy:
  - inteligencja, krytycyzm, analityczne myślenie, poszukiwanie prawdy,
  - emocjonalna równowaga, uspokojenie, głębie uczuciowe,
  - towarzyskość, kobiecość, dążenie do akceptacji i popularności, wierność w przyjaźni, romantyzm,
  - bezkres, głębia, wieczność, nieskończoność, tęsknota.
10. Błękitny:

- inteligencja, umiarkowany krytycyzm, intuicja,
- zapotrzebowanie na spokój wewnętrzny i bezpieczeństwo, wrażliwość emocjonalna, brak cierpliwości,
- potrzeba osłabionej aktywności, wyciszenia i równowagi; poszukiwanie dystansu wobec otoczenia,
- wieczność, nieskończoność, tęsknota, macierzyństwo, wiara.

11. Zielony:

- poznawcze opanowanie, intelektualna zaradność, dobry poziom percepcji zmysłowej,
- dojrzałość i harmonia emocjonalna. Stałość emocjonalna,
- aktywność, chęć działania, poczucie dumy,
- świeżość, niewinność, ulotność, młodość.

12. Czarny:

- sztywność poznawcza, odrzucanie racje innych,
- skłonność do pesymizmu, bunt, skłonności depresyjne,
- upór, zachowania egocentryczne i aspołeczne,
- ciemność, zło, tajemnica (przypis ?)

Test BPZ służy do badania afektywnej struktury osobowości człowieka (Heiss et al., 1995; 16). Zdaniem tych badaczy afektywność jest jednym z najbardziej podstawowych jej wymiarów. Autorzy traktują barwę jako „środek badania afektywności” (tamże; 20). Zdają sobie sprawę ze zmieniającego się kontekstu znaczeniowego, jednak starają się nadać barwie obiektywny charakter. Ci autorzy w badaniu wykorzystują nie jakość wybieranych kolorów, ale ich układy.

Kolejny kierunek będący źródłem testu BPZ odnosi się do Testu Kolorów M. Luschera (1969) i Testu Kolorowych Kwadratów Agnieszki Weyssenhoff (1991). U tych autorów barwy mają znaczenie całkowicie subiektywne i podlegają każdorazowo indywidualnej ocenie w procesie wartościowania. Podstawowym założeniem przyjętym przez wyżej wymienionych badaczy jest to, że: „emocje pozytywne wyrażamy kolorami lubianymi, a negatywne nie lubianymi” (Weyssenhoff 1991; 60). Projekcja wiąże się ze wspomnianym powyżej procesem wartościowania.

Max Luscher (za: Weyssenhoff 1991; 43) traktuje kolor jako nośnik emocji. Wprowadził kontrast do analizy życia emocjonalnego, dzieląc kolory na przyjemne i przykre. Uwzględnił przy tym subiektywny charakter reagowania na barwę. Badał nimi potrzeby psychiczne oraz poziom ich zaspokojenia i frustracji.

Test Kolorowych Kwadratów A. Weyssenhoff (1991) wykorzystuje barwę do badania zaburzeń emocjonalnych u osób dorosłych. W swojej koncepcji autorka posłużyła się wybranymi sferami życia człowieka. Wyodrębniła 9 podstawowych obszarów, które najczęściej podlegają emocjonalnemu wartościowaniu: matka, ojciec, zdrowie, praca, przyszłość, ludzie wokół, partner, jestem, chcę być. W pierwszej części badany przypisuje subiektywną wartość kolorystyczną wybranym sferom, w drugiej części dokonuje podziałów na kolory najbardziej i najmniej lubiane. Kolor otrzymuje wartość liczbową zależnie od stopnia, w jakim się subiektywnie wydał sympatyczny, lubiany bądź nie. Autorka skupiła się na tym, czym zaproponowana barwa jest dla jednostki. Dużym walorem tej metody jest jej psychometryczny charakter (Popek 2008).

Test Barwy Preferencji Zawodowych nawiązuje do omawianych powyżej tradycji metod diagnostycznych. W konstrukcji testu wykorzystane zostało zjawisko projekcji emocji, aby dotrzeć do świata potrzeb i emocji, szczególnie tych, które dotyczą zawodowej sfery życia. Jednocześnie nadaliśmy jej walor psychometryczny.

Wykorzystaliśmy rozwiązania **A. Weysenhoff** (1991). Kolory stanowią sferę subiektywną, której wartość nadaje jednostka. Kategorie obszarów aktywności zawodowej, zostały ułożone w taki sposób, że każdy obszar opisaliśmy operacyjnie poprzez pozycje (zdania) wyrażające konkretne formy aktywności. Formy te zyskują wartość psychometryczną, która przekłada się na wartość całej kategorii zawodowej. Dzięki temu w analizie jakościowej można uchwycić wewnętrzne zróżnicowanie danej kategorii. Przyjęte zostało założenie, by liczba pozycji opisujących kategorię była na tyle duża by uzyskać wartość psychometryczną, a na tyle mała, by nie było efektu rozpraszania emocji u badanego.

3. 2. Struktura testu

Struktura testu opiera się na faktycznych, bądź potencjalnych aktywnościach jednostki, bowiem celem badania jest diagnoza dominujących w życiu jednostki faktycznych lub potencjalnych aktywności zawodowych. Pozycje testowe zostały ujęte w pięć kategorii dotyczących:

- nauki,
- przyrody,
- kategorii artystyczno-twórczej,
- techniczno – manualnej,
- pracy z ludźmi.

W formie operacyjnej są one opisane przez konkretne zachowania, będące składowymi opisującymi powyższe kategorie. Badany za pomocą kolorów wyraża nastawienie emocjonalne do tych składowych. Nastawienie wobec całej kategorii jest ich sumą. Emocje w stosunku do operacyjnych zachowań wyrażane są poprzez wybór kolorów. Każdej składowej badany nadaje znaczenie kolorując trzy pola, lub wybierając trzy kolorowe kwadraty (w zależności od wersji testu), układając je na wyznaczonych polach. W drugiej kolejności badany nadaje subiektywne znaczenie poszczególnym kolorom. Kolor uznany subiektywnie za najbardziej lubiany, sympatyczny otrzymuje 6 punktów, najmniej lubiany 1 punkt. W ten sposób każdy obszar może być opisany zarówno poprzez kolory jak i sumę znaczeń (nastawień emocjonalnych). Otrzymuje się w ten sposób mapę sfer aktywności z uwzględnieniem wartościowania każdej z nich. Jest to znakomity materiał diagnostyczny, będący wstępem rozmowy doradczej. Rozwinięcie perspektyw, jakie daje metoda znaleźć można w rozdziale dotyczącym interpretacji wyników.

Bodźcami wyzwalającymi emocje są następujące pozycje testowe:

1. W kategorii **nauka**:

- Chętnie czytam książki.
- Chętnie rozwiązuję zadania matematyczne i zagadki.
- Uczenie się jest przyjemnością.
- Lubię poznawać nowe rzeczy i zjawiska.

2. W kategorii **przyroda**:
  - Chciałbym opiekować się zwierzętami.
  - Lubię obserwować przyrodę.
  - Chętnie pielęgnuję rośliny.
  - Interesuję się ochroną środowiska.
3. W kategorii **artystyczno-twórczej**:
  - Chętnie maluję, rysuję.
  - Chciałbym być samodzielnym twórcą.
  - Lubię konkursy i występy artystyczne.
  - Lubię tańczyć, śpiewać.
4. W kategorii **techniczno-manualnej** :
  - Lubię prace ręczne np. wycinanie, sklejanie.
  - Podoba mi się praca z maszynami, urządzeniami itp.
  - Lubię składać i rozkładać różne rzeczy.
  - Lubię majsterkować, coś naprawiać.
5. W kategorii odnoszącej się do **pracy ludźmi**:
  - Lubię bawić się w gry zespołowe.
  - Chętnie pomagam kolegom i koleżankom.
  - Lubię brać udział w organizacji zabaw.
  - Mam dużo koleżanek i kolegów.

Test zawiera 20 pozycji (zdań). Rozwiązanie polega na tym, aby badany uczeń po przeczytaniu (czasem z pomocą badającego) ułożył widoczne na planszy kolory jako swą odpowiedź. Ponieważ test jest oparty na projekcji, badany, tak szybko jak potrafi ma „odpowiedzieć” układając wybrane przez siebie kolory (mogą być zwielokrotnione – ten sam kolor może być użyty np. trzykrotnie) pod zdaniem, na trzech pustych polach.

4. Psychometryczne właściwości Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ)

4. 1. Informacje ogólne. Rozkłady wyników

Badania służące standaryzacji nowopowstałego narzędzia Testu Barw Preferencji Zawodowych (TBPZ) – wersja dla klas 4–6 szkoły podstawowej – przeprowadzone zostały przez zespół w składzie: Jolanta Pułka, Barbara Ostafińska-Molik i Szymon Czaplński. Badaniami objęto uczniów we wszystkich szesnastu województwach Polski, w następujących miejscowościach:

- województwo świętokrzyskie: Kielce, Sandomierz, Zagnańsk
- województwo łódzkie: Łódź, Radomsko, Wielgomłyny
- województwo kujawsko-pomorskie: Bydgoszcz, Grudziądz, Złotniki Kujawskie
- województwo warmińsko-mazurskie: Olsztyn, Pisz, Straduny
- województwo mazowieckie: Warszawa, Żyrardów, Zalesie Górne
- województwo śląskie: Bielsko-Biała, Pszczyna, Strumień
- województwo opolskie: Opole, Kluczbork, Komprachcice
- województwo lubuskie: Gorzów Wielkopolski, Nowa Sól, Kożuchów
- województwo pomorskie: Gdańsk, Sopot, Łąg
- województwo podkarpackie: Rzeszów, Przemyśl, Radymno
- województwo lubelskie: Lublin, Biała Podlaska, Przybysławice
- województwo podlaskie: Białystok, Łomża, Gródek
- województwo zachodnio-pomorskie: Szczecin, Gryfice, Barwice
- województwo wielkopolskie: Poznań, Gniezno, Krzymów
- województwo dolnośląskie: Wrocław, Oleśnica, Cieszków.

W sumie badaniami objęto 1002 uczniów – z czego do analizy wykorzystano kwestionariusze, które spełniały kryteria przyjęcia do analizy. Stąd ostateczna próba stanowiła łącznie 875 kwestionariuszy.

Opis analizowanej próby N = 875

Tabela 1. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych klasach a płcią badanych

Tabela krzyżowa klasa a płeć			Klasa			Ogółem
			4	5	6	
Płeć	Dziewczyny	Liczebność	166	160	109	435
		% z płeć	19,0%	18,3%	12,5%	49,7%
	Chłopcy	Liczebność	173	125	142	440
		% z płeć	19,8%	14,3%	16,2%	50,3%
Ogółem		Liczebność	339	285	251	875
		% z płeć	38,7%	32,6%	28,7%	100,0%

Tabela 2. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych miejscach zamieszkania a płcią badanych

Tabela krzyżowa: miejsce zamieszkania a płeć			Płeć		Ogółem	
			dziewczy-ny	Chłopcy		
Miejsce zamiesz-kania	miasto wojewódzkie	Liczebność	135	157	292	
		% z płeć	15,4%	17,9%	33,4%	
	miasto do 100 tyś.	Liczebność	146	140	286	
		% z płeć	16,7%	16,0%	32,7%	
	wieś i miasteczko do 10 tyś.	Liczebność	154	143	297	
		% z płeć	17,6%	16,3%	33,9%	
	Ogółem		Liczebność	435	440	875
			% z płeć	49,7%	50,3%	100,0%

Tabela 3. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnym wieku a płcią badanych

Tabela krzyżowa: wiek a płeć			Płeć		Ogółem	
			Dziewczy-ny	Chłopcy		
Wiek	9 lat	Liczebność	4	2	6	
		% z płeć	,5%	,2%	,7%	
	10 lat	Liczebność	164	163	327	
		% z płeć	19,0%	18,9%	37,9%	
	11 lat	Liczebność	156	130	286	
		% z płeć	18,1%	15,1%	33,2%	
	12 lat	Liczebność	107	136	243	
		% z płeć	12,4%	15,8%	28,2%	
	Ogółem		Liczebność	431	431	862*
			% z płeć	50,0%	50,0%	100,0%

*wyniki nie sumują się do N = 875 ze względu na wyłączenie braków danych

Rozkład wyborów poszczególnych kolorów przez respondentów

W tabelach nr 4, 5, 6, 7, 8, 9 zestawiono dane dotyczące wyboru poszczególnych kolorów przez respondentów, poczynając od danych dotyczących preferowanego koloru na pozycji pierwszej (najbardziej lubiany – tabela nr 4) a kończąc na danych z pozycji szóstej (kolor najmniej lubiany – tabela nr 9).

Tabela 4. Kolory z pierwszej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	142	16,2	16,2	16,2
	Żółty	120	13,7	13,7	29,9
	zielony	183	20,9	20,9	50,9
	niebieski	287	32,8	32,8	83,7
	Czarny	132	15,1	15,1	98,7
	Biały	11	1,3	1,3	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela 5. Kolory z drugiej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	191	21,8	21,8	21,8
	Żółty	188	21,5	21,5	43,3
	zielony	178	20,3	20,3	63,7
	niebieski	186	21,3	21,3	84,9
	Czarny	102	11,7	11,7	96,6
	Biały	30	3,4	3,4	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela 6. Kolory z trzeciej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	182	20,8	20,8	20,8
	Żółty	198	22,6	22,6	43,4
	zielony	196	22,4	22,4	65,8
	niebieski	170	19,4	19,4	85,3
	czarny	76	8,7	8,7	93,9
	biały	53	6,1	6,1	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela 7. Kolory z czwartej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	200	22,9	22,9	22,9
	żółty	161	18,4	18,4	41,3
	zielony	180	20,6	20,6	61,8
	niebieski	147	16,8	16,8	78,6
	czarny	104	11,9	11,9	90,5
	biały	83	9,5	9,5	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela 8. Kolory z piątej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	96	11,0	11,0	11,0
	żółty	109	12,5	12,5	23,4
	zielony	103	11,8	11,8	35,2
	niebieski	59	6,7	6,7	41,9
	czarny	208	23,8	23,8	65,7
	biały	300	34,3	34,3	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela 9. Kolory z szóstej pozycji

		Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Ważne	czerwony	70	8,0	8,0	8,0
	żółty	95	10,9	10,9	18,9
	zielony	34	3,9	3,9	22,7
	niebieski	27	3,1	3,1	25,8
	czarny	253	28,9	28,9	54,7
	biały	396	45,3	45,3	100,0
	Ogółem	875	100,0	100,0	

Tabela nr 10 zawiera częstości wszystkich wybieranych przez respondentów pozycji: od 1 do 6, od najbardziej lubianego do najmniej lubianego koloru na pozycji skali przez respondentów. Tabela różnicuje dane ze względu na płeć.

Tabela 10. Częstości wyboru kolorów z wszystkich pozycji: od 1 do 6

		Płeć		Ogółem		
		kobieta	mężczyzna			
Kolory z pozycji: od 1 do 6	czerwony	Liczebność	437	444	881	16,8%
	żółty	Liczebność	433	438	871	16,6%
	zielony	Liczebność	435	439	874	16,6%
	niebieski	Liczebność	436	440	876	16,7%
	czarny	Liczebność	434	441	875	16,7%
	biały	Liczebność	435	438	873	16,6%
Ogółem		Liczebność	435	440	875	100,0%

4. 2. Rzetelność

Rzetelność TBPZ sprawdzono za pomocą zgodności wewnętrznej kategorii alfa Cronbacha oraz metody połówkowej.

Moc dyskryminacyjna pozycji i zgodność wewnętrzna

Zgodność wewnętrzna TBPZ oceniana na podstawie współczynnika *alfa Cronbacha* obliczonego dla całej próby wynosi 0,724 – jest zadowalająca.

Dane *alfa Cronbacha* dla poszczególnych kategorii przedstawiono w tabeli.

Tabela 11. Alfa Cronbacha w poszczególnych kategoriach

Kategorie preferencji	<i>alfa Cronbacha</i>
NAUKA	0,406
PRZYRODA	0,619
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA	0,469
TECHNICZNO-MANUALNA (PRAKTYCZNA)	0,495
LUDZIE	0,466

Niskie i niezadawalające wyniki zgodności wewnętrznej w poszczególnych kategoriach, mogą wynikać z faktu, że liczba tworzących je pozycji wynosi 4 na 20. (Najniższy wynik uzyskano w kategorii nauka).

Tabela 12. Analiza rzetelności metodą alfa Cronbacha

	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji Ogółem	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
PYT_1	215,57	841,841	,265	,716
PYT_2	216,77	830,149	,272	,715
PYT_3	217,16	836,623	,228	,719
PYT_4	216,35	836,673	,235	,718
PYT_5	217,03	830,009	,248	,717
PYT_6	217,54	829,192	,206	,722
PYT_7	216,94	854,386	,117	,729
PYT_8	216,32	820,988	,324	,711
PYT_9	216,79	803,874	,350	,708
PYT_10	216,63	804,743	,375	,706
PYT_11	215,98	835,750	,231	,718
PYT_12	217,01	825,116	,245	,718
PYT_13	216,67	820,329	,274	,715
PYT_14	216,86	805,159	,311	,712
PYT_15	217,64	805,536	,315	,711
PYT_16	216,46	794,240	,408	,703

PYT_17	216,78	833,350	,199	,722
PYT_18	216,29	813,100	,345	,709
PYT_19	216,60	787,898	,420	,702
PYT_20	216,79	791,034	,422	,702

Korelacja poszczególnych pytań między sobą mają dość zbliżoną do siebie wartość (poza dwoma pytaniami). Dość niską moc dyskryminacyjną mają pytania nr 7 i 17. Największą mocą dyskryminacyjną charakteryzuje się pytanie nr 20 i 19. Wysoką moc dyskryminacyjną uzyskuje również pytanie nr 16.

Analiza rzetelności metodą połówkową

Metoda połówkowa pozwala na oszacowanie rzetelności pomiaru na podstawie jednokrotnego badania tej samej grupy respondentów tym samym testem

Rzetelność powyższego testu zbadana metodą połówkową wynosi 0,755. Współczynnik Spearmana-Browna w tym przypadku jest taki sam przy założeniu równej i nierównej długości testu. Korelacja między połówkową r-Pearsona między wyodrębnionymi połówkami wynosi 0,606.

4. 3. Trafność

4. 3. 1. Interkolelacje skali

Analiza interkorelacji dowodzi, że wszystkie kategorie TBPZ korelują ze sobą pozytywnie. Najwyższa korelacja: na wysokości $r = 0,375$ pomiędzy kategorią przyroda a nauka oraz na wysokości $r = 0,36$ pomiędzy kategorią artystyczno-twórczą i ludzie. Takich korelacji należałoby oczekiwać, ponieważ kategorie te obejmują elementy ważne ze względu na ogólną wrażliwość jednostki, skłonność do empatii. Ktoś, kto posiada wrażliwość artystyczną, ma potrzebę tworzenia dla innych.

Podobnie wysoką korelację odnajdujemy pomiędzy kategorią przyroda i ludzie ($r = ,35$). Na przykład ktoś, kto lubi ludzi, na ogół „nie zrobi krzywdy” przyrodzie.

Pozostałe Korelacje między pięcioma kategoriami preferencji przedstawia poniższa tabela.

Tabela 13. Interkorelacje między podskalami

		NAUKA	PRZYRODA	ART_TWÓR	PRAK	LUDZIE
NAUKA	Korelacja Pearsona	1	,375**	,293**	,191**	,216**
	Istotność (dwustronna)		,000	,000	,000	,000
	N	875	875	875	875	875
PRZYRODA	Korelacja Pearsona	,375**	1	,329**	,152**	,353**
	Istotność (dwustronna)	,000		,000	,000	,000
	N	875	875	875	875	875
ART_TWÓR	Korelacja Pearsona	,293**	,329**	1	,112**	,360**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000		,001	,000
	N	875	875	875	875	875
PRAK	Korelacja Pearsona	,191**	,152**	,112**	1	,158**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,001		,000
	N	875	875	875	875	875
LUDZIE	Korelacja Pearsona	,216**	,353**	,360**	,158**	1
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000	
	N	875	875	875	875	875

** Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie)

Analiza korelacji między wynikami danych kategorii a przypisanymi do nich pytaniami przedstawionych w tabeli nr 14 pozwala dostrzec wysokie korelacje między nimi. Dane te świadczą o trafności danych pozycji. Najwyższe korelacje (od $r = 0,733$ do $r = 0,529$) zachodzą między pytaniami: 2, 16, 19 i 20. Pytania te budują kategorię *przyroda*. Największą korelację uzyskują pytania z kategorii przyroda (pyt_16, pyt_20 i pyt_19).

Tabela 14. Korelacje między kategoriami a budującymi je pytaniami

NAUKA		PYT_6	PYT_12	PYT_15	PYT_18
NAUKA	Korelacja Pearsona	,648**	,609**	,688**	,434**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
PRZYRODA		PYT_2	PYT_16	PYT_19	PYT_20
PRZYRODA	Korelacja Pearsona	,529**	,730**	,727**	,733**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA		PYT_1	PYT_5	PYT_9	PYT_14
ART_TWÓR	Korelacja Pearsona	,496**	,589**	,686**	,692**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
TECHNICZNO-MANULANA (PRAKTYCZNA)		PYT_3	PYT_7	PYT_13	PYT_17
PRAKTYCZNA	Korelacja Pearsona	,529**	,633**	,651**	,701**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000
LUDZIE		PYT_4	PYT_8	PYT_10	PYT_11
LUDZIE	Korelacja Pearsona	,623**	,629**	,591**	,639**
	Istotność (dwustronna)	,000	,000	,000	,000

** Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).

Korelacje między dwiema skrajnościami (pozycją najbardziej lubianą i najmniej lubianą) zawiera tabela nr 15.

Zgodnie z założeniami, wybór pozycji najbardziej lubianej i najmniej lubianej ujemnie ze sobą koreluje. Zachodzi wyraźna współzależność. Współczynnik korelacji wzrasta wraz z łączeniem dwóch najbardziej lubianych i nielubianych kolorów – czyli suma liczby wybieranych kolorów na pozycji najbardziej lubianej 6/5 do najbardziej nielubianej 1/2.

Zależność tą obserwujemy we wszystkich poszczególnych kategoriach.

Tabela 15. Korelacje pozycji skrajnych ilość kolorów 6 do 1 i 6/5 do 1/2 w poszczególnych kategoriach

NAUKA		nauka_1	nauka_1/2
nauka_6	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
nauka_6/5	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
PRZYRODA		przyroda_1	przyroda_1/2
przyroda_6	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
przyroda_6/5	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA		artystyczno- -twórcza1	artystyczno- -twórcza_1/2
artystyczno- -twórcza_6	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
artystyczno- -twórcza_6/5	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
TECHNICZNO-MANUALNA (PRAKTYCZNA)		techniczno- -manualna_1	techniczno- -manualna 1/2
techniczno- -manualna_6	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
techniczno- -manualna_6/5	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
LUDZIE		ludzie_1	ludzie 1/2
ludzie_6	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
ludzie_6/5	Korelacja Pearsona	16 cm	16 cm
	Istotność (dwustronna)	16 cm	16 cm
**. Korelacja jest istotna na poziomie 0.01 (dwustronnie).			

4. 3. 2. Struktura czynnikowa TBPZ

Miara KMO (test Kaisera-Mayera-Olkina) wynosi,784 przy jednocześnie istotnym teście sferyczności Bartletta.

W tabeli poniżej przedstawiono rezultaty analizy czynnikowej z całej próby. Dokonano rotacji ortogonalnej Varimax.

Tabela 16. Macierz składowych ^a

	Składowa					
	1	2	3	4	5	6
PYT_19	,594			-,371		
PYT_20	,586			-,414		
PYT_16	,577			-,390		
PYT_10	,499					
PYT_18	,491					
PYT_8	,474					
PYT_9	,473			,372		
PYT_1	,397				-,311	
PYT_12	,317	,312				
PYT_7		,633				
PYT_17		,618	,331			
PYT_13	,342	,400	,359			
PYT_6			-,540			
PYT_15	,399		-,490			
PYT_11	,333		,391	,313		
PYT_14	,442			,474		
PYT_2	,373				,529	-,365
PYT_3		,360			-,490	
PYT_5	,340			,429		-,537
PYT_4	,343		,318		,357	,531

Metoda wyodrębniania czynników – Głównych składowych.

a. 6 – liczba wyodrębnionych składowych.

Uzyskane struktury czynników w znacznej mierze potwierdzają poczynione przez autorów narzędzia założenia, choć niezupełnie pokrywają się z wyodrębnionymi kategoriami:

- NAUKA (to główny czynnik 3 i 2 pozycje czynnika)
- PRZYRODA (to główny czynnik 1 i 4 pozycje czynnika)
- ARTYSTYCZNO-TWÓRCZA (to główny czynnik 4 i 3 pozycje)
- TECHNICZNO-MANUALNA (to główny czynnik 2 i 4 pozycje)
- LUDZIE (to główny czynnik 5).

Analizując całkowite wyjaśnienie wariancji dla ostatniego czynnika wynosi przeszło 63%. Wartość ta informuje, iż taka część jest tłumaczona przez utworzone czynniki.

4. 3. 3. Analiza różnic międzygrupowych

Analizując wpływ wieku na poszczególne strategie (pozycje lubiane – nie lubiane) uważa się, że czynnik ten nie różnicuje badanej grupy. Dane w tabeli poniżej.

Tabela 17. Analiza międzygrupowa z uwzględnieniem wieku

		Suma kwadratów	Df	Średni kwadrat	F	Istotność
Nauka	Między grupami	606,804	3	202,268	2,285	,077
	Wewnątrz grup	75935,029	858	88,502		
	Ogółem	76541,833	861			
Przyroda	Między grupami	114,750	3	38,250	,366	,778
	Wewnątrz grup	89673,840	858	104,515		
	Ogółem	89788,589	861			
Artystyczno-twórcza	Między grupami	206,060	3	68,687	,816	,485
	Wewnątrz grup	72242,869	858	84,199		
	Ogółem	72448,929	861			
Technika	Między grupami	895,391	3	298,464	3,266	,021
	Wewnątrz grup	78417,904	858	91,396		
	Ogółem	79313,295	861			
Praca z ludźmi	Między grupami	100,632	3	33,544	,443	,723
	Wewnątrz grup	65027,530	858	75,790		
	Ogółem	65128,162	861			

Analiza wykazała różnice w obszarze wprowadzenia zmiennej płeć, w poszczególnych kategoriach. Dane w tabeli poniżej.

4.4. Normalizacja

Jak wspomniano na wstępie, kwestionariuszem TBPZ przebadano próbkę ogólnopolską, która składała się z 875 osób, w tym z 435 dziewcząt i 440 chłopców. Osoby objęte badaniem, były uczestnikami szkół, które dobrano losowo, dlatego uważa się ją za próbkę o charakterze reprezentatywnym. Jednostki dobrano w obszarze 3 warstw:

- z miast wojewódzkich
- z miast do 100 tyś. mieszkańców
- ze wsi i z miasteczek do 10 tyś. mieszkańców.

Tabela 18. Odchylenie standardowe i średnia dla poszczególnych kategorii z uwzględnieniem płci

	DZIEWCZĘTA		CHŁOPCY		OGÓŁEM	
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s
NAUKA	44,98	8,568	42,98	10,145	43,98	9,442
PRZYRODA	47,00	9,443	44,69	10,804	45,84	10,210
ART_TWÓR	48,81	8,127	43,63	9,346	46,21	9,132
TECHN.-MAN	43,54	9,099	46,28	9,936	44,92	9,621
LUDZIE	47,31	8,595	47,04	8,423	47,17	8,706

W tabelach od nr 19 do 26 znajdują się normy stenowe. Analizy, w których kontrolowano szereg zmiennych wykazały, że przy ocenie niektórych wartości, płeć odgrywa istotną rolę, dlatego obliczono osobno normy dla dziewcząt i chłopców. Biorąc pod uwagę dane uzyskane w toku analizy, należy podkreślić, że są to normy dla dzieci w wieku od 9 do 13 lat.

Wynik ogólny. Globalne wartościowanie:

Tabela 19. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	Do 27	Do 28	Do 32	Do 25	Do 30
2	28–32	29–32	33–36	26–29	31–34
3	33–36	33–37	37–40	30–34	35–38
4	37–40	38–42	41–44	35–38	39–43
5	41–44	43–46	45–48	39–43	44–47
6	45–49	47–51	49–52	44–48	48–51
7	50–53	52–56	53–56	49–52	52–55
8	54–57	57–61	57–61	53–57	56–60
9	58–62	62–65	62–65	58–62	62–64
10	63 i pow.	66 i pow.	66 i pow.	63 i pow.	65 i pow.

Tabela 20. Zakres wyników dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	Do 40	Do 42	Do 44	Do 38	Do 43
Średni	41 – 49	43 – 51	45 – 52	39 – 48	44 – 51
Ponadprzeciętny	50 +	52 +	53 +	49 +	52 +

Tabela 21. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0–22	0–23	0–24	0–26	do 29
2	23–27	24–28	25–29	27–31	30–33
3	28–32	29–33	30–34	32–36	34–38
4	33–37	34–39	35–38	37–41	39–42
5	38–42	40–44	39–43	42–46	43–47
6	43–48	45–50	44–48	47–51	48–51
7	49–53	51–55	49–52	52–56	52–55
8	54–58	56–60	53–57	57–61	56–60
9	59–62	61–66	58–62	62–65	61–64
10	63 i pow.	68 i pow.	63 i pow.	68 i pow.	66 i pow.

Tabela 22. Zakres wyników dla chłopców

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	Do 37	Do 39	Do 38	Do 41	Do 42
Średni	38 – 48	40 – 50	39 – 48	42 – 51	43 – 51
Ponadprzeciętny	49 +	51 +	49 +	52 +	52 +

Nasylenie pozytywnym wartościowaniem:

Tabela 23. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1	0 – 8	0 – 8	0 – 15	0 – 5	0 – 11
2	9 – 15	9 – 15	16 – 21	6 – 11	12 – 17
3	16 – 21	16 – 22	22 – 27	12 – 18	18 – 24
4	22 – 28	23 – 29	28 – 33	19 – 25	25 – 30
5	29 – 34	30 – 36	34 – 39	26 – 32	31 – 37
6	35 – 40	37 – 43	40 – 45	33 – 38	38 – 44
7	41 – 46	44 – 51	46 – 51	39 – 45	45 – 50

8	47 – 52	52 – 58	52 – 57	46 – 52	51 – 57
9	53 – 58	59 – 65	58 – 64	53 – 58	58 – 63
10	59 +	66 +	65 +	59 +	64 +

Tabela 24. Zakres wyników dla dziewcząt

STENY	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	0 – 28	0 – 29	0 – 33	0 – 25	0 – 30
Średni	29 – 40	30 – 43	34 – 45	26 – 38	31 – 44
Ponadprzeciętny	41 +	44 +	46 +	39 +	45 +

Tabela 25. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla chłopców

WB	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
1			0 – 4	0 – 6	0 – 9
2	4 – 10	4 – 10	8 – 13	7 – 14	10 – 17
3	11 – 17	11 – 18	14 – 19	15 – 21	18 – 23
4	18 – 24	19 – 25	20 – 26	22 – 28	24 – 30
5	25 – 31	26 – 33	27 – 32	29 – 35	31 – 36
6	32 – 38	34 – 41	33 – 39	36 – 42	37 – 43
7	39 – 46	42 – 49	40 – 45	43 – 50	44 – 50
8	47 – 53	50 – 57	46 – 52	51 – 57	51 – 56
9	54 – 61	58 – 65	53 – 58	58 – 64	57 – 63
10	62 +	66 +	59 +	65 +	64 +

Tabela 26. Zakres wyników dla chłopców

WB	Nauka	Przyroda	Artystyczno- -twórcza	Techniczno- -manualna	Ludzie
Niski	0 – 24	0 – 25	0 – 26	0 – 28	0 – 30
Średni	25 – 38	26 – 41	27 – 39	29 – 42	31 – 43
Ponadprzeciętny	39 +	42 +	40 +	43 +	44 +

4. 5. Interpretacja wyników

Etapy przygotowania interpretacji testu

Etap 1. Przegląd rozkładu barw w poszczególnych kategoriach.

Porównanie rozkładu barw w kategoriach o najwyższych oraz o najniższych wartościach (im wyższa wartość liczbowa w danej kategorii tym większa podświadoma akceptacja przedstawionej kategorii).

Podczas rozmowy należy dowiedzieć się, czy najniższy wynik liczbowy oddaje stałe negatywne nastawienie do kategorii (obszaru zawodowego) czy raczej jest wynikiem zakłócających uprzedzeń (np. „nauczyciel mnie nie lubi”, wstydę się odpowiadać itp)?

Generalnie wysokie wartości mogą świadczyć o dużym potencjale motywacyjnym badanego. Generalnie niskie wartości mogą sugerować deficyty w sferze motywacyjnej (depresja, apatia, lęk i inne).

Etap 2 Porównanie poszczególnych kategorii pod kątem odchylenia szacowanej średniej (wyniki uśrednione – bardziej spłaszczone, wyniki wysokie – niskie).

Etap 3. Analiza ogólnego wyniku punktowego (czy wyniki przyjmują wartości wysokie w stosunku do maksimum punktów).

Etap 4. Przegląd wyborów wewnątrz kategorii – czy występują skrajne wybory (np. w tym samym zdaniu badany dał dwukrotnie ocenę najwyższą „6” i jeden raz najniższą „1”). Zagadnienie to wymaga pogłębionej analizy podobnie jak w pkt 1.

Etap 5. Analiza układu kolorów na bazie protokołu – w jakim stopniu (jak często) występują kolory skrajnie pozytywne i i skrajnie negatywne.

Poniżej przedstawiono prawdopodobne opisy uczniów osiągających określony poziom w danych kategoriach.

Tabela 27. Poziom, wartość, opis w poszczególnych kategoriach testu

Lp.	Kategoria testu	Poziom, wartość i opis		
		Niska	Średnia	Ponadprzeciętna
1.	Nauka	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie lubi uczyć się, odrabiać lekcji, nie jest samodzielny w nauce nie interesuje się zdobywaniem wiedzy 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie prawa otaczającego świata, lecz nie stanowi to jego pasji nauka generalnie nie stanowi dla niego problemu 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiada ciekawość poznawczą, przejawia zainteresowanie nauką i zdobywaniem wiedzy poszukuje informacji źródłowych
2.	Przyroda	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> środowisko naturalne nie jest dla niego ważne, nie lubi zajmować się organizmami żywymi: roślinami i zwierzętami 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrafi poruszać się w świecie ekologii, choć to nie jest „jego żywioł” podobają mu się prace pośród przyrody, ale bez poczucia, że stanowi to jego drogę edukacyjną 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrzebuje żywego kontaktu ze światem roślin i zwierząt. pasjonuje się obserwacją i badaniem przyrody,
3.	Artystyczno-twórcza	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie ma zdolności artystycznych, nie jest twórczy ani kreatywny w rozwiązywaniu problemów lubi konkretne działania, potrzebuje precyzyjnych instrukcji 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> potrafi myśleć niestandardowo, choć często bywa także bierny i odtwórczy raczej nie ulega stereotypom, choć czasem lubi myśleć konformistycznie 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> kreuje nowe pomysły, myśli niekonwencjonalnie i rozwija swoje talenty, ma rozbudowaną wyobraźnię lubi być inicjatorem
4.	Techniczno-manualna	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie lubi świata maszyn i urządzeń technicznych, nie podobają mu się zawody techniczne, nie lubi prac ręcznych 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiada elementarne zdolności manualno – mechaniczne lubi budować i naprawiać, ale nie jest to jego pasja 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> na co dzień interesuje się nowinkami i zdobyczami techniki lubi kontakt ze „światem rzeczy” – maszynami i urządzeniami
5.	Ludzie	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie lubi pracować w grupie nie ma dyspozycji do wspierania, inicjowania i pomagania 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiada dobre relacje z innymi ludźmi jest empatyczny i skuteczny w rozwiązywaniu problemów 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> w życiu i w pracy musi mieć kontakt z ludźmi lubi kierować innymi i im pomagać

Źródło: opracowanie własne

5. Zastosowanie testu Barwy Preferencji Zawodowych

5.1. Zasady posługiwania się testem

W tej grupie, badany jest uczeń w przedziale 10–13 lat, czyli uczeń klasy IV, V, VI szkoły podstawowej. Przeprowadzenie testu powinna poprzedzić krótka rozmowa z rodzicami i dzieckiem. Ważne jest wprowadzenie miłej, spokojnej atmosfery. Należy zadbać o to, aby stworzyć dziecku dobre warunki do pracy, o jego wygodny sposób siedzenia przy stole.

Przed rozpoczęciem pracy badający upewnia się, czy dziecko rozróżnia kolory, zadając na przykład pytania typu: jakiego koloru jest trawa, jaki kolor ma dojrzały pomidor i tym podobne, lub wykorzystując kartoniki testu *jakiego koloru jest kartonik*. W przypadku braku umiejętności rozróżniania kolorów test nie może być przeprowadzony. Przed rozpoczęciem rozwiązywania testu należy wprowadzić dziecko w czekające go zadanie, ułożyć planszę i kolorowe kartoniki przed oczami na biurku i szczegółowo wyjaśnić na czym zadanie będzie polegało, że będzie układało kolorowe kartoniki na pustych polach pod zapisanym zdaniem, jako swoją odpowiedź na zawarty problem w zdaniu. Badający zaznacza, aby uczeń traktował wypełnienie testu jako przyjemność, że nie będzie musiał wyjaśniać, dlaczego tak, a nie inaczej dobiera kolory i że powinien wypełniać kolorami test tak szybko jak potrafi, bez zbędnego zastanowienia, w sposób spontaniczny wybierając kolor, który w pierwszej kolejności wpadnie mu do głowy, bez przerw i bez pomocy badającego. Na najczęściej stawiane pytanie przez uczniów: *czy można obok siebie ułożyć ten sam kolor*, badający wyjaśnia, że każde pole powinno być założone kolorem dowolnie przez niego wybranym, czyli jednakowym również, jeśli uzna, że tak chce.

WAŻNE! W trakcie rozmowy wstępnej badający upewnia się, czy uczeń potrafi czytać ze zrozumieniem. W razie słabej umiejętności czytania przez ucznia, badający czyta na głos treść przedstawioną na planszy.

Po wstępnym nawiązaniu kontaktu, mającym na celu zwiększenie poczucia rozluźnienia i bezpieczeństwa dziecka oraz potwierdzeniu, że uczeń rozumie zasady, przystępuje się do wykonania testu. Projekcja nie może być przerywana. Dla otrzymania maksymalnie obiektywnych wyników, zachowuje się podobne warunki projekcji. Istotny jest stały schemat kolejności rozłożenia kolorowych prostokątów na stole w wersji papierowej, równoległe do oczu dziecka, aby nie sugerować sytuacji, że któryś z kolorów jest preferowany przez badającego. Najkorzystniejsze warunki oświetleniowe, to światło dzienne, chociaż nie zawsze będzie to możliwe ze względu na warunki lokalne.

5.2. Procedura wykonania testu

Test BPZ został skonstruowany tak, aby stworzyć możliwość badania również w sytuacji, gdy nie można korzystać z pomocy komputera. Niżej przedstawiono procedury zarówno dla wersji elektronicznej, jak i papierowej. W obydwu wersjach test składa się z planszy w kolorze neutralnym (szarym) i protokołu badania.

Na planszy (wzór umieszczono w aneksie), zapisane są zdania (hasła) w formie twierdzącej, na przykład: „Chętnie czytam książki”, które charakteryzują poszczególne kategorie preferencji. Nad każdym zdaniem (hasłem) umieszczone są trzy puste pola w kształcie prostokąta, które uczeń wypełni wybranymi przez siebie kolorami. Wzory kolorów (barw) umiejscowione zostały w górnej części planszy.

5. 2. 1. Instrukcja– wersja elektroniczna

W wersji elektronicznej wypełnianie testu polega na przeciąganiu kolorów myszką na odpowiednie pola.

Po przeprowadzeniu rozmowy wstępnej i omówieniu sposobu wypełniania testu, przed rozpoczęciem pracy, uczeń otrzymuje niezależnie od instrukcji pisanej, polecenie słowne:

„Przeczytaj pierwsze zdanie (hasło) i pomaluj (przesuwając kolor myszką) wszystkie trzy pola – takimi, jak chcesz kolorami. Możesz dowolnie wybierać (tak jak czujesz) spośród 6 barw. Następnie przeczytaj kolejne zdanie i znów pokoloruj 3 pola – aż do ostatniego zdania”.

WAŻNE – w przypadku uczniów słabo czytających, treść planszy czyta badający.

W wersji elektronicznej wypełniony i podliczony przez program protokół pojawi się na ekranie monitora po zakończeniu drugiego etapu, polegającego na przedstawieniu przez dziecko swoich emocji w stosunku do kolorów. Aby odczytać i zinterpretować test, trzeba wiedzieć, które kolory dziecko lubi, a których nie.

Kluczem do interpretacji wypowiedzi ucznia jest uporządkowanie barw na skali. Skala pojawi się na ekranie po wypełnieniu wszystkich pól. Na skali porządkowane są kolory według polecenia: *„Pierwsze górne pole zamaluj tym kolorem, który najbardziej lubisz”.* Po wykonaniu polecenia wybrany kolor zniknie z ekranu.

Następne polecenie: *„Pomaluj ostatnie pole kolorem, który jest przez Ciebie najmniej lubiany”.* Kolor ten zniknie z ekranu po wykonaniu zadania. Polecenie ostatnie: *„Czyste pola (drugie, trzecie, czwarte, piąte) zamaluj pozostałymi kolorami, od najbardziej lubianego do najmniej lubianego.”*

Koniec projekcji.

Podliczanie wyników:

W wersji elektronicznej wybierane przez badanego kolory automatycznie będą pojawiać się na skali w kolejności, od najbardziej, do najmniej lubianego. Barwy uznane subiektywnie za: najbardziej lubiane które otrzymały 6, 5, 4 punkty, określają emocje pozytywne. Kolory najmniej lubiane które otrzymały 3, 2, 1 punkty, określają emocje negatywne ze zwiększającym się natężeniem. W obliczaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego do danej kategorii posługujemy się sumą ważoną wyborów pozytywnych. Sumujemy wybory uznane za pozytywne, dodając wszystkie punkty 6, 5, 4. Obliczamy też globalny stosunek emocjonalny, stosując wszystkie wybory, dodając wszystkie wyniki liczbowe w każdej kategorii. Wybory skrajne: 6 pkt. oraz 1 pkt. stanowią ważne wartości przy rozmowie doradczej. Wówczas badający dowie się,

poprzez stawianie pytań, co spowodowało, że uczeń użył np. koloru najbardziej lubianego lub najbardziej nie lubianego „w tym miejscu”.

Przez zsumowanie punktów dla wszystkich użytych kolorów w każdej kategorii, otrzymuje się wymierną wartość liczbową. Maksymalna ilość punktów w poszczególnych kategoriach wynosi 72 (12 zdań pomnożone przez 6 pkt.). W każdym zdaniu można uzyskać maksymalnie 18 pkt. (kolory o najwyższej wartości 6 pkt.). Do podliczania wyników służy protokół. Jeśli procedura badania przebiegała prawidłowo, wypełniony kolorami wraz ze skalą i podliczony protokół pojawi się na ekranie monitora jako ostatni etap badania. W wersji papierowej podliczenia wykonuje badający. Wydrukowany protokół z ręcznie zapisanymi normami, uwagami i spostrzeżeniami winien pozostać w dokumentacji ucznia.

5. 2. 2. Instrukcja– wersja papierowa.

Do przeprowadzenia testu w wersji papierowej potrzebne jest przygotowanie narzędzia w postaci:

- wydrukowanych: planszy z hasłami i blankietu protokołu (dla komfortu badania plansza powinna być powiększona do wymiaru A4),
- zestawu kartoników w każdym z sześciu kolorów (3 w każdym kolorze), o wymiarach dostosowanych do wielkości pól,
- kompletu kredek potrzebnych badającemu do zaznaczania kolorów na protokole oraz listy kategorii z pozycjami.

W protokole pozycje (zdania) są pogrupowane w następujące kategorie zawodowe: naukę, przyrodę, artystyczno-twórczą, techniczno-manualną, pracę z ludźmi.

Wszystkie zdania są ponumerowane – te same numery występują w kluczu, jak i na planszy testu. W protokole nie ma zapisanych zdań, lecz podane są wyłącznie ich numery.

Na planszy testu, którą wypełnia uczeń zdania nie są podane w kolejności związanej z poszczególnymi kategoriami. Są one „rozsypane”, aby uczeń nie sugerował się już udzielonymi odpowiedziami.

Zadaniem badającego jest zaznaczenie w protokole, przy numerze zdania, koloru, jakim uczeń oznaczył zdanie. Czynność ta powinna być wykonywana równocześnie z uczniem, ponieważ użyte prostokąty odkłada się na miejsce. Kolor biały zaznacza się „X”, aby białe pole nie sprawiało wrażenia niewypełnionego.

Po stworzeniu przez ucznia skali preferencji barw, badający wpisuje w pole protokołu wartości liczbowe przyporządkowane przez ucznia użytemu kolorowi.

Barwy uznane subiektywnie za: najbardziej lubiane, które otrzymały 6, 5,4 punkty, określają emocje pozytywne ze zmniejszającym się natężeniem. Kolory najmniej lubiane, którym przyporządkowano 3,2,1 punkty, określają emocje negatywne ze zwiększającym się natężeniem. W obliczaniu pozytywnego stosunku emocjonalnego do danej kategorii posługujemy się sumą ważoną wyborów pozytywnych. Sumujemy wybory uznane za pozytywne, dodając wszystkie punkty 6, 5, 4. Obliczamy też globalny stosunek emocjonalny, stosując wszystkie wybory, dodając wszystkie wyniki liczbowe w każdej kategorii.

Po wypełnieniu całego protokołu następuje podsumowanie wyników w każdej kategorii.

Tak wypełniony protokół służy interpretacji wyników. Przykłady interpretacji pokazano w rozdziale 6 jako „analiza przypadków”.

Przed rozpoczęciem pracy, uczeń otrzymuje niezależnie od instrukcji pisanej, polecenie słowne:

„Przeczytaj pierwsze hasło (zdanie) i ułóż na pustych polach takie, jak chcesz kolory. Możesz dowolnie wybierać, tak jak czujesz, spośród 6 barw.”

Badający zaznacza kredką użyty przez ucznia kolor na protokole, przy odpowiednim numerze zdania.

Następne polecenie: *„odłóż na miejsce prostokąty.”*

Kolejne polecenie brzmi: *„przeczytaj kolejne zdanie i ułóż na trzech polach wybrane przez siebie kolory.”*

Uczeń układa kolorowe prostokąty, pod każdym hasłem aż do ostatniego, za każdym razem po wykonaniu, odkładając prostokąty na miejsce. Badający w tym czasie zaznacza kredkami użyte przez ucznia kolory na protokole, aby zarejestrować i utrwalić przebieg testu. Znakiem „X” zaznacza się kolor biały.

Sporządzenie skali przez badanego

Aby odczytać i zinterpretować test, trzeba wiedzieć, które kolory dziecko lubi, a których nie.

W drugim etapie, polegającym na przedstawieniu przez dziecko swoich emocji w stosunku do kolorów powstanie indywidualna skala „preferencji barw”.

Kluczem do odczytania wypowiedzi jest uporządkowanie barw na skali „preferencja barw” umieszczonej w dolnej części protokołu. Skalę tworzy badany uczeń, odpowiadając kolejno na pytania. Pytanie pierwsze: *„który kolor najbardziej lubisz?”*.

Badający zaznacza tym kolorem pierwsze pole (6) na skali, chowając równocześnie dany prostokąt.

Następnie badający pyta *„który kolor jest przez ciebie najmniej lubiany?”*.

Badający nanosi wskazany kolor na pole ostatnie oznaczone 1 i chowając prostokąt.

Pytanie ostatnie: *„Przedstaw pozostałe kolory w kolejności od najbardziej lubianego do najmniej lubianego”*.

Badający zaznacza czyste pola (drugie, trzecie, czwarte, piąte) wskazanymi kolorami.

Koniec projekcji.

Podliczanie wyników w protokole

Barwa uznana subiektywnie za najbardziej lubianą otrzymuje 6 punktów, najmniej lubiana 1 punkt. Wybory punktowane 6, 5, 4 należą do wyborów pozytywnych, ze zmniejszającym się natężeniem, wybory 3, 2, 1 oceniane są jako ujemne.(negatywne) mniej lubiane, pokazują ujemne (negatywne) emocje ze zwiększającym się nasileniem, co wynika z tworzonej przez badanego skali.

W ten sposób, przez zsumowanie w protokole punktów dla wszystkich użytych kolorów w każdej kategorii, otrzymuje się łączną wartość liczbową (wynik surowy). Maksymalna liczba punktów w każdej kategorii wynosi 72.

Test wraz z protokołem, wypełnione zgodnie z opisanymi wyżej regułami i ręcznie zapisanymi normami, spostrzeżeniami, pozostają w dokumentacji ucznia.

5. 3. Perspektywy zastosowania testu

Uwzględniając budowę testu, należy zdawać sobie sprawę, że badany uruchamia te wewnętrzne odczucia, o które był w teście pytany. Psychika posługując się kolorami, wyrzuca swoje odczucia względem szeroko w teście ujętych kategorii zawodowych, często nie uświadomianych jeszcze przez ucznia. Wykonując TBPZ, uczeń nie ulega silnym wpływom szkolnych schematów, odpowiada zgodnie ze swoim sposobem odczuwania otaczającej go rzeczywistości. Zastosowanie projekcji jako określenia emocji, do użytych kategorii zawodowych, dostarcza wartościowego materiału umożliwiającego zadawanie pytań, np. *Czym kierował się, dlaczego, czy wolisz..?*, itp. W szkole podstawowej test może być wskaźnikiem uzdolnień oraz ujawnienia niedostatków rozwojowych. Test może dostarczyć wiedzy na temat tego, czego uczeń chce, czym chciałby się zajmować. W tym wieku TPBZ nie jest testem badającym *stricte* preferencje zawodowe (na to zazwyczaj jest jeszcze za wcześnie), ale może być wskaźnikiem rozwoju upodobań „w daną stronę” lub ich braku. Jest to ważny element orientacji zawodowej, dziecko uczy się siebie. Ponadto może wskazywać niepokój z czymś związanym (używanie skrajnych kolorów). Dla każdego, w tym również dziecka, poznanie, uświadomienie osobistego potencjału może być interesującym doświadczeniem, ważnym w planowaniu własnych działań. Zestawienie wyników w poszczególnych kategoriach może stworzyć pewien obraz osobowości, za pomocą którego uczeń dowie się, lub utwierdzi co jest dla niego najwyższą wartością, a także co mógłby poprawić z korzyścią dla siebie. Ponadto wysokie wyniki w jednej kategorii mogą być wyznacznikiem *mocnych stron* pomocnych w planowaniu edukacji zawodowej. Test uniemożliwia celowe zafałszowania, ponieważ badany nie jest w stanie przewidzieć, jak wybierane kolory będą oceniane, ani przewidzieć interpretacji odpowiedzi.

6. Jakościowa interpretacja wyników testu

Interpretacja wymaga na podstawie protokołu przeanalizowania wyników badanego, przez pryzmat zagadnień zawartych w poniższych punktach. Na ich podstawie powinna odbyć się rozmowa doradcza.

6. 1. Zagadnienia do analizy

Wynik testu odpowiada na kilka pytań. Pierwsze z nich jest kluczowe z punktu widzenia preferencji zawodowych. Pozostałe służą przede wszystkim stawianiu hipotez weryfikowanych w rozmowie doradczej.

Pytanie pierwsze. Jakie na aktualnym etapie rozwoju obszary aktywności są najbardziej preferowane przez badanego, a jakie najmniej? Jest to kluczowe pytanie z punktu widzenia zastosowania testu. Aby na nie odpowiedzieć, należy sporządzić rozkład obliczonych wyników przeliczając wynik surowy (z protokołu) na wynik znormalizowany. Im wyższy wynik, tym większa akceptacja przedstawionej kategorii. Sposób sumowania wyników przedstawiany jest w części poświęconej procedurze badawczej.

Pytanie drugie dotyczy stopnia ambiwalencji w przeżywaniu poszczególnych kategorii. Na ile emocje są spójne, a na ile brak w nich jednorodności? Odpowiedź na to pytanie jest możliwa po porównaniu wyników pozytywnych do negatywnych dla poszczególnej kategorii (a także w poszczególnych pozycjach testowych). Duża rozbieżność świadczy o konfliktach wewnętrznych dotyczących danej kategorii. Powinno to być wstępem do rozmowy z uczniem na temat określonej kategorii, poszukiwanie przyczyn ambiwalencji (np. nauczyciel negatywnie wpływający na sferę, rodzic deprecjonujący daną aktywność).

Pytanie trzecie. Jak wygląda ogólne zaangażowanie badanego? Na ile uczeń jest osobą aktywną, poszukującą i eksperymentującą, a przez to kreującą własną tożsamość zawodową; a na ile osobą mało zmotywowaną, bierną i mało angażującą się w życiowe wyzwania.

Interpretacja wyników TBPZ

Wyniki z protokołu przeniesione do poniższej tabeli ułatwią interpretację pierwszego zagadnienia.

Tabela 28. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych (+))	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna Wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka						
2.	Przyroda						
3.	Artystyczno-twórcza						
4.	Techniczno-manualna						
5.	Ludzie						

Odpowiedź na drugi punkt zagadnień do analizy, jest możliwa po porównaniu wyników pozytywnych i negatywnych. Duża rozbieżność może świadczyć o konfliktach wewnętrznych dotyczących danej kategorii.

Tabela 29. Porównanie wyborów najwyższych i wysokich (6, 5, pkt.) i najniższych (1, 2)

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
1.	Nauka						
2.	Przyroda						
3.	Artystyczno-twórcza						
4.	Techniczno-manualna						
5.	Ludzie						
Razem							

W odpowiedzi na trzecie pytanie, pomocna będzie rozmowa doradcza z rodzicami i dzieckiem.

6. 2. Analiza przypadków

W celu prześledzenia efektów uzyskanych przy pomocy testu BPZ przedstawione zostaną 2 przykłady uczniów przebadanych testem.

Przykład interpretacji: Wiktoria, 11 lat, IV klasa SP – badanie wykonano w marcu 2011.

Przyczyna zgłoszenia: ciekawość dotycząca poznania własnych predyspozycji zawodowych.

Opis wyników testu Wiktorii:

Tabela 30. Preferencja kolorów

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	zielony	6
	Żółty	5
	niebieski	4
-	czerwony	3
	Biały	2
	czarny	1

Tabela 31. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych (+))	Wynik przeliczony dla pozytywnego wartościowania (STENY)	Opis	Łączna Wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka	15	2	N	36	3	śr
2.	Przyroda	27	4	N	47	6	śr
3.	Artystyczno – Twórcza	26	4	N	48	6	śr
4.	Techniczno Manualna	33	5	Śr	49	6	pon
5.	Ludzie	32	5	N	47	6	śr

Tabela 32. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości)

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6 i 5		Liczba wyborów 1 i 2		Stosunek liczby wyborów 6 i 5 do 1 i 2	
		6	5	1	2	+	-
1.	Nauka	0	3	3	2	3	5
2.	Przyroda	2	3	1	2	5	3
3.	Artystyczno – Twórcza	1	4	0	2	5	2
4.	Techniczno-manualna	3	3	2	1	6	3
5.	Ludzie	2	4	0	3	6	3
Razem		8	21	6	10	25	16

Na pierwszy rzut oka widać, że najważniejsze dziedziny dla Wiktorii dotyczą techniki oraz kompetencji społecznych. W nich jest najwięcej wyborów pozytywnych (po 6), choć są również punkty ujemne (po 3), wskazujące na pewną ambiwalencję w tych kategoriach (odrzucone zawody związane z obsługą maszyn i częściowo zarządzaniem).

Z rozmowy wynika, że Wiktorii jest osobą praktyczną, umiejącą szybko stosunkowo zaradzić danej sytuacji. Lubi kontakt z dziećmi; jest dziewczynką bezkonfliktową, lubianą w klasie. Samodzielna w działaniu, odpowiedzialna, „dorosła”. Posiada duże wsparcie rodziców w sytuacjach trudnych.

Z nauką radzi sobie dobrze; jest systematyczna, pilna, ale raczej robi to z „naturalnego poczucia obowiązku”, niż z zamiłowania. Niski wynik w punktach dodatnich w tej kategorii nie był dla niej zaskoczeniem, ale też nie wywołał wyraźnego zainteresowania.

Wskazówki rozwojowe: częściej „próbować różnych rzeczy”, by znaleźć jakąś pasję, na której mogłaby w przyszłości oprzeć pracę zawodową. Wymienione możliwości to uczestnictwo w harcerstwie, nauka origami, kurs żeglarstwa – praktyki zróżnicowane, ale dające sposobność sprawdzenia się w zupełnie innych aktywnościach. Wiktorii spodobał się pomysł zaktywizowania się, bo „życie będzie teraz ciekawsze”.

Przykład interpretacji: Ola, 12 lat, VI klasa SP – badanie wykonano we wrześniu 2010.

Przyczyna zgłoszenia: Jakie zajęcia pozaszkolne byłyby dla córki najkorzystniejsze dla jej rozwoju zawodowego?

Opis wyników testu Oli:

Tabela 33. Preferencja kolorów

Skala wartości	Barwa	Liczba punktów
+	Żółty	6
	Zielony	5
	Czerwony	4
-	Niebieski	3
	Biały	2
	Czarny	1

Tabela 34. Suma punktów wyborów pozytywnych (6) i całego wyniku

Lp.	Kategoria	Wartości liczbowe wyborów pozytywnych (lubianych (+))	Łączna Wartość (Liczba punktów ogółem)	Wynik przeliczony dla łącznego wartościowania (STENY)	Opis (niski, średni ponadprzeciętny)
1.	Nauka	34	42	3	N
2.	Przyroda	49	55	7	Śr
3.	Artystyczno-twórcza	42	51	6	Śr
4.	Techniczno-manualna	14	39	5	Śr
5.	Ludzie	50	57	8	Pon

Tabela 35 Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach: o największej i najmniejszej wartości (6:1)

Lp.	Kategoria	Liczba wyborów 6	Liczba wyborów 1	Suma punktów dodatnich	Suma punktów ujemnych
1.	Nauka	3	3	34	8
2.	Przyroda	1	0	49	6
3.	Artystyczno-twórcza	2	0	42	9
4.	Techniczno-manualna	0	1	14	25
5.	Ludzie	4	1	50	7
Razem		10	5	189	55

W żadnej kategorii Ola nie wskazała wyłącznie barw dodatnich (żółtej, zielonej, czerwonej), co może wskazywać na zainteresowanie każdą częściowo. Jedynie w kategorii techniczno-manualnej wybory ujemne są wyższe niż dodatnie.

Interpretacji dokonano wspólnie z Olą i jej mamą. Dziewczynka była żywo zainteresowana projekcją i jej wynikami. Niektóre komentarze Oli:

Lubię panią od matematyki, ale nie lubię rozwiązywania zadań – (hasło nr 12).

Wiem, że uczenie jest potrzebne i ważne w życiu, ja uczę się tyle ile potrzeba (hasło nr 15).

Na pytanie, w czym czuje się artystką (51 pkt., przy 47 wskazaniach dodatnich), Ola odpowiedziała: „Lubię jak jest ładnie, dekoruję swój pokój, czeszę moje zwierzątka, aby ładnie wyglądały, lubię się w domu malować i przebierać. Będę wizażystką zwierząt. Czy jest taki zawód?”

Mama scharakteryzowała córkę jako typową dziewczynkę, wcześniej bawiącą się lalkami, dla własnej przyjemności rysującą, zwykle portrety znajomych i rodziny. Ola lubi zwracać uwa-

gę na urodę swoją i innych, sposób ubierania się. Od pewnego czasu największą przyjemnością są dla Oli Simsy (The Sims) – gra komputerowa, w której trzeba wymyślić, zbudować dom, stworzyć ludzi w nim mieszkających i bawić się w życie. Ola jest jedynaczką, ma kota, psa ze schroniska (bo one są tam takie biedne).

Efektom spotkania było zaproponowanie organizowania Oli zajęć związanych z rozwojem wyobraźni, wrażliwości (trening kreatywności). Aby miała możliwość ćwiczenia się w używaniu swoich indywidualnych zdolności wyobraźniowych, intuicyjnych, związanych z wrażliwością, ważnych w stosunkach międzyludzkich, istotnych niemal w każdej pracy. Wyniki testu wskazują, że przyszłość zawodową Ola ułoży prawdopodobnie w obszarach zawodów twórczo – społecznych. Już dziś widać pewne w tym kierunku predyspozycje. Zajęcia zespołowe niewymagające współzawodnictwa, nawet często zmieniane: plastyczne, fotograficzne, teatralne, sportowe, ale i np. kurs przygotowywania potraw sprawią wywołanie motywacji do nauki potrzebnych przedmiotów, o których poziom mama się niepokoi.

Opisane powyżej działania mają na celu znalezienie **optymalnej drogi rozwoju** dziecka. Dlatego nie dadzą efektu bez przekazania ich wyników i wniosków zainteresowanym, czyli rodzicom i uczniowi. Służy temu rozmowa podsumowująca z rodzicami i dzieckiem (*w klasach niższych może być tylko z rodzicami, a klasach starszych udział rodziców nie musi być konieczny*).

6. 3. Rozmowa jako metoda uzupełniająca

Wykonanie testu samo w sobie nie dokona zmiany, nie rozwiąże *problemu doradczego*. Wyniki dostarczają tylko informacji, powinny stać się materiałem do dialogu z uczniem i jego rodzicami. Udział rodziców jest ważny, nie tylko dlatego, że dziecko jest małe, wymagające opieki. Rodzice są ważni z tego powodu, że to oni przede wszystkim będą organizatorami działań, zmian, które dziecku mają przynieść korzyść. Rozmowa ma pomóc znaleźć nową perspektywę dla doświadczeń ucznia.

Uczeń aktywnie uczestnicząc w interpretacji, uzupełnia wiedzę na swój temat, angażując uczucia, czy prezentując swoje marzenia, co uczy go kształtowania właściwego obrazu samego siebie, orientowania się we własnych zdolnościach, uzdolnieniach i zainteresowaniach, ale też o słabych stronach. *„Wiadomo jest, że umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniami rozwija się przed i w początkowej fazie okresu dojrzewania, przekładając to na wiek szkolny – w szkole podstawowej i gimnazjum i do 26 roku życia wymagają silnego wspierania. Nie do przecenienia w tej kwestii jest znalezienie przyczyny i wczesna interwencja”* (Ekman 2004; za: Lemańska 2005; 11). Zgodnie z postulatami psychologii postaci, fenomenologii (np. Hermans), każde rozwiązywanie testu ma wartość terapeutyczną. Wynik nie jest zatem analizą tylko liczb, ale interakcją badającego i badanego. Jej efektem jest zmiana, rozwój badanego. Rozmowa z badanym o wynikach nie powinna mieć charakteru przedstawienia gotowej interpretacji, a „podróżą w głąb siebie”. Dlatego wyniki powinny być traktowane probabilistycznie, a rozmowa powinna przyjąć formę dialogu. Pedagog, doradca winien *podążać* za uczniem, wsłuchiwać się w to co jest dla niego ważne (Sztander 1999; 10).

Zakończenie

Test Barwy Preferencji Zawodowych jako narzędzie badawcze adresowane jest do doradców zawodowych, pedagogów, nauczycieli – szczególnie tych, którzy pracują na terenie szkoły. Z myślą o nich zostało przygotowane narzędzie służące przede wszystkim „dialogowi osób, w którym osoba badana, wnosi bogactwo swego doświadczenia, a doradca fachową wiedzę i umiejętności”. Badanie nakłania dziecko do „przeglądu” wewnętrznego doświadczenia. Jest formą samopoznania, które „inicjuje proces zmian wewnętrznych i inspirowanie do poszukiwania nowych doświadczeń lub reinterpretacji doświadczeń dotychczasowych” (Oleś 1992; 5).

Szukając odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób można zbadać dziecko w kontekście przyszłej zadowalającej go pracy zawodowej, z uwzględnieniem zmian, które mogą się w nim dokonać w dalszych okresach życia, skonstruowaliśmy test oparty na projekcji.

Poprzez projekcję można dotrzeć do potrzeb nieuświadomianych, nie poddających się często werbalizacji. Projekcja eliminuje ponadto ewentualne celowe zafałszowanie wypowiedzi. Podczas badania w atmosferze relaksu uczeń poddaje osobistej ocenie czynności i zachowania opisane w teście: „*To lubię, to jest przyjemne, to potrafię*” – dziecko układa kolory dla niego sympatyczne, lubiane. Zachodzi wówczas proces, za pomocą którego dziecko interpretuje, ocenia osobiste zaangażowanie wobec wyróżnionych znaczeń. Zaletą testu jest wskazywanie odczuć w stosunku do czegoś poprzez wybór kolorów lubianych i nie lubianych, co może być sygnałem rozwijających się uzdolnień zainteresowań, preferencji, które staną się być może bazą późniejszej indywidualnej kariery zawodowej. Ponadto w sposób niezamierzony, test może ujawnić pewne niedostatki (po to, by starać się je korygować), utrudniające harmonijny rozwój dziecka, co stanowi bardzo ważny aspekt wychowawczy w edukacji w szkole podstawowej.

Test TBPZ jest prosty w podliczaniu, dzięki temu badający może skoncentrować się na szczegółowej interpretacji. Wnioski wynikające z testu ułatwią dialog z rodzicami, którzy coraz częściej konsultują z nauczycielami organizację dodatkowych zajęć rozwijających ich dzieci. Ponadto omawianie rezultatów z samym dzieckiem wprowadza je w to, co jest ważne przy podejmowaniu działań zawodowych, czyli zdobywanie wiedzy o sobie. W sposób dla niego zrozumiały uczeń jest wprowadzony w orientację zawodową poprzez wiedzę o tym, *co lubi, w czym może być dobry, co chętnie będzie ćwiczył*.

Powtarzanie testu w kolejnych etapach edukacji, porównywanie wyników może być wskaźnikiem rysujących się preferencji zawodowych, co pozwoli na zaplanowanie kolejnych kroków edukacyjnych.

Bibliografia

- Adamek I., *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, WSiP, Warszawa 1997.
- Alder H., *Jak podwyższyć swoją inteligencję*, Amber, Warszawa 2000.
- Allen R., *Mensa. Poznaj swoją osobowość*, Świat Książki, Warszawa 2003.
- Anastasi A., Urbina S., *Testy psychologiczne*, PTP, Warszawa 1999.
- Bajcar B., Borkowska A., Czerw A., Gąsiorowska A., Nosal C.S., *Psychologia preferencji i zainteresowań zawodowych. Przegląd teorii i metod*, MIPS, Warszawa 2006.
- Buckingham M., Clifton D. O., *Teraz odkryj swoje mocne strony*, M T Biznes, Warszawa 2003.
- Czarnecki K., *Rozwój zawodowy człowieka*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1985.
- Freud Z., *Poza zasadą przyjemności*, PWN, Warszawa 1999.
- Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, WSiP, Warszawa 1989.
- Gut R., [w:] *Edukacja i dialog*, „Kto odkryje mój talent” 2008/1.
- Heiss R., Halder P., *Test Piramid Barwnych. Podręcznik*, Erda, Warszawa 1995.
- Hermans H. J. M., Hermans-Jansen E., *Autonarracje: tworzenie znaczeń w psychoterapii*, PTP, Warszawa 2000.
- Hornowska E., *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*, Scholar, Warszawa 2009.
- Jung C.G., *Archetypy i symbole*, Czytelnik, Warszawa 1993.
- Kania I., *Jak towarzyszyć uczniom w rozwoju społeczno-zawodowym?*, Diffin, Warszawa 2010.
- Klasyfikacja Zawodów i Specjalności*, MPiPS, Warszawa 1995.
- Laska E., Piątek T., *Wokół zintegrowanego kształcenia w młodszym wieku szkolnym*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2005.
- Lemańska W., *O sile emocji pozytywnych*, WSiP, Warszawa 2005.
- Levin K., *Field theory in social science: Selected theoretical papers*, New York 1951.
- Lüscher M., Scott J., *The Lüscher Color Test*, Random House, New York 1969.
- Magnusson D., *Wprowadzenie do teorii testów*, PWN, Warszawa 1991.
- Matczak A., Jaworska A., Ciechanowicz A., Zalewska E., Stańczyk J., *Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji WKP*, Warszawa 2006.
- Mietzel G., *Wprowadzenie do psychologii*, GWP, Gdańsk 2000.
- Nowacki T., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Warszawa 1999.
- Oleś P., *Metoda konfrontacji z sobą. Podręcznik*, PTP, Warszawa 1992.

- Oster G. D., Gould P., *Rysunek w psychoterapii*, GWP, Gdańsk 1999.
- Painter F., *Kim są wybitni*, WSiP, Warszawa 1993.
- Paszkowska-Rogacz A., *Doradztwo zawodowe w systemach szkolnych krajów Unii Europejskiej*, KOWEZ, Warszawa 2001.
- Paszkowska-Rogacz A., *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*, KOWEZiU, Warszawa 2003.
- Paszkowska-Rogacz A., *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, KOWEZ, Warszawa 2002.
- Popek S., *Barwy i psychika*, UMCS, Lublin 2008.
- Przetacznik-Gierowska M., *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2000.
- Ricoeur P.W., *Egzystencja i hermeneutyka. Symbol daje do myślenia*, PAX, Warszawa 1975.
- Rzepińska M., *Historia koloru w dziejach malarstwa europejskiego*, t. 2, Arkady, Warszawa 1989.
- Super D., *Psychologia zainteresowań*, PWN, Warszawa 1972.
- Sztander W., *Rozmowy, które pomagają*, Warszawa 1999.
- Tyszkowa M., *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, PWN, Warszawa 1990.
- Wechsler D., *Wechsler Intelligence Scale for Children-Revisited*, New York 1974.
- Weysenhoff A., *Preferencje barw w diagnozowaniu stanów emocjonalnych osób zdrowych i chorych*, UMCS, Lublin 1991.
- Zazzo R., *Metody psychologicznego badania dziecka*, PZWL, Warszawa 1974.
- Żebrowska M. (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1976.

Spis tabel

Tabela 1. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych klasach a płcią badanych	25
Tabela 2. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnych miejscach zamieszkania a płcią badanych	25
Tabela 3. Rozróżnienie pomiędzy liczbą jednostek w poszczególnym wieku a płcią badanych	25
Tabela 4. Kolory z pierwszej pozycji	26
Tabela 5. Kolory z drugiej pozycji	26
Tabela 6. Kolory z trzeciej pozycji	26
Tabela 7. Kolory z czwartej pozycji	27
Tabela 8. Kolory z piątej pozycji	27
Tabela 9. Kolory z szóstej pozycji	27
Tabela 10. Częstości wyboru kolorów z wszystkich pozycji: od 1 do 6	27
Tabela 11. Alfa Cronbacha w poszczególnych kategoriach	28
Tabela 12. Analiza rzetelności metodą alfa Cronbacha	28
Tabela 13. Interkorelacje między podskalami	30
Tabela 14. Korelacje między kategoriami a budującymi je pytaniami	30
Tabela 15. Korelacje pozycji skrajnych ilość kolorów 6 do 1 i 6/5 do 1/2 w poszczególnych kategoriach	31
Tabela 16. Macierz składowych	32
Tabela 17. Analiza międzygrupowa z uwzględnieniem wieku	33
Tabela 18. Odchylenie standardowe i średnia dla poszczególnych kategorii z uwzględnieniem płci	34
Tabela 19. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla dziewcząt	34
Tabela 20. Zakres wyników dla dziewcząt	35
Tabela 21. Wartości stenowe globalnego wartościowania. Normy dla chłopców	35
Tabela 22. Zakres wyników dla chłopców	35
Tabela 23. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla dziewcząt	35
Tabela 24. Zakres wyników dla dziewcząt	36
Tabela 25. Wartości stenowe pozytywnego wartościowania. Normy dla chłopców	36
Tabela 26. Zakres wyników dla chłopców	36
Tabela 27. Poziom, wartość, opis w poszczególnych kategoriach testu	38
Tabela 28. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku	45
Tabela 29. Porównanie wyborów najwyższych i wysokich (6, 5, pkt.) i najniższych (1, 2)	45
Tabela 30. Preferencja kolorów	46
Tabela 31. Suma punktów wyborów pozytywnych i całego wyniku	46
Tabela 32. Rozkład kolorów skrajnych w poszczególnych kategoriach (o największej i najmniejszej wartości)	46
Tabela 33. Preferencja kolorów	47
Tabela 34. Suma punktów wyborów pozytywnych (6) i całego wyniku	48

Aneks

Klucz do Testu Barwy Preferencji Zawodowych

Grupa wiekowa	Lp.	Kategoria	Nr hasła	Hasło	
II. Szkoła podstawowa klasy 4-6	1.	Nauka	6	Chętnie czytam książki	
			12	Chętnie rozwiązuję zadania matematyczne i zagadki	
			15	Uczenie się jest przyjemnością	
				18	Lubię poznawać nowe rzeczy i zjawiska
	2.	Przyroda	2	Chciałbym opiekować się zwierzętami	
			16	Lubię obserwować przyrodę	
			19	Chętnie pielęgnuję rośliny	
				20	Interesuję się ochroną środowiska
	3.	Artystyczno- -twórcza	1	Chętnie maluję, rysuję	
			5	Chciałbym być samodzielnym twórcą	
			9	Lubię konkursy i występy artystyczne	
				14	Lubię tańczyć, śpiewać
	4.	Techniczno- -manualna	3	Lubię prace ręczne np. wycinanie, sklejanie	
			7	Podoba mi się praca z maszynami, urządzeniami itp.	
			13	Lubię składać i rozkładać różne rzeczy	
				17	Lubię majsterkować, coś naprawiać
	5.	Ludzie	4	Lubię bawić się w gry zespołowe	
			8	Chętnie pomagam kolegom i koleżankom	
			10	Lubię brać udział w organizacji zabaw	
			11	Mam dużo koleżanek i kolegów	

Wzór. Protokół do Testu Barwy Preferencji Zawodowych

TEST BARWY PREFERENCJI ZAWODOWYCH

SZKOŁA PODSTAWOWA KLASY IV-VI

Autorzy: Anna Weysenhoff, Jacek Biłko, Ewa Kruk-Krymula, Marian Piekarski,

Nauka

Przyroda

Artyst.-Twórcze

Technika

Ludzie

Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt	Nr hasła	Kol.	pkt
6			2			1			3			4		
6			2			1			3			4		
6			2			1			3			4		
12			16			5			7			8		
12			16			5			7			8		
12			16			5			7			8		
15			19			9			13			10		
15			19			9			13			10		
15			19			9			13			10		
18			20			14			17			11		
18			20			14			17			11		
18			20			14			17			11		
Suma:			Suma:			Suma:			Suma:			Suma:		
+		-	+		-	+		-	+		-	+		-

Preferencja barw

		6
		5
+		4
-		3
		2
		1

imię i nazwisko: .....

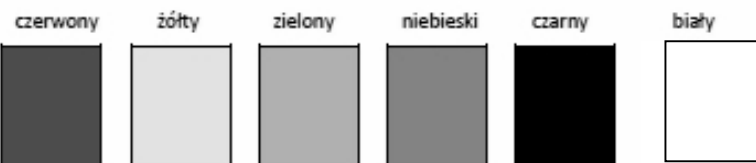
klasa - szkoła: .....

data badania: .....

komentarz/uwagi: .....

.....

Test: „Barwy preferencji zawodowych”

<p>1</p> <p>Chętnie maluję, rysuję</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>2</p> <p>Chętnie oglądam programy przyrodnicze</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>3</p> <p>Lubię obserwować pracę maszyn np. dźwigu, koparki</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>4</p> <p>Chętnie bawię się w gry zespołowe</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>5</p> <p>Chętnie buduję z klocków</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>6</p> <p>Lubię czytać</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>7</p> <p>Lubię składać i rozkładać cod. żeby zobaczyć, jak działa</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>8</p> <p>Chętnie pomagam kolegom i koleżankom</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>9</p> <p>Lubię konkursy i występy artystyczne</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>10</p> <p>Lubię rozmawiać z rówieśnikami</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>11</p> <p>Lubię brać udział w organizacji zabaw</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>12</p> <p>Lubię się uczyć</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>13</p> <p>Chętnie wycinam, składam, sklejam różne rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>14</p> <p>Lubię bawić się przy muzyce</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>15</p> <p>Lubię obserwować przyrodę</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			
<p>16</p> <p>Lubię pielęgnować rośliny</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>17</p> <p>Chciałbym umieć naprawiać różne rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>18</p> <p>Chętnie rozwiązuję zadania i zagadki</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>19</p> <p>Chciałbym opiekować się zwierzętami</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>				<p>20</p> <p>Chciałbym odkrywać nowe rzeczy</p> <table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> </table>			

Notatki

Notatki

Notatki